

Forældre Fonden – Videre i livet!

Enlige forældre i en sårbar livsposition - og deres børn. Danmark 2020

En rapport om fondens målgruppe og deres børn

Andreas Larsen, Forældre Fonden
01-06-2020

Indhold

Forælder Fonden - på familiernes hold	3
Forælder Fondens målgruppe – Enlige forældre i trange kår	4
Årsager til et familieliv i udsathed	5
Bolig/hjemløshed – risikoen for et dybere fald	6
Et liv uden fristed – Boligproblemer og hjemløshed	7
Sofasoveren – et stresset liv på venners nåde	9
Et liv i afsavn – Økonomiske trængsler	11
Budget for målgruppen – hvor lidt kan man leve for?	12
Afsavn og stress i hverdagen	13
Et liv alene – Sociale netværk og fællesskaber	15
Et liv i afmagt – Psykiske sårbarhed og vold	17
Voldelige relationer	18
Et liv udenfor – Minoritetsbaggrund	19
Børnenes liv i familien	22
Børnenes liv udenfor hjemmet	24
Børnenes følelsesmæssige trivsel	27
Livstilfredshed	28
En barndom i risiko, et voksenliv i udsathed?	29
Strukturelle barrierer	33
Boligmangel i byerne	33
Mistillid til myndighederne og sen kontakt	35
Perspektiver – Behov for mere viden	38
Sammenfatning	39
Udsathed – et med fænomen med mange aspekter	39
Udsatte forældres børn – fanget i negativ social arv	41
Strukturelle barrierer	43
Litteratur	45

Forældre Fonden - på familiernes hold

Fra 1956 og i årene frem blev den brede befolkning i Danmark gennem en række TV-udsendelser på DR introduceret til personer, de formentlig havde passeret på gaden fra tid til anden, eller måske nikket til i opgangen, men hvis dagligdag mange indtil da ikke var bekendt med. Mennesker, som kæmpede med følgerne af eksempelvis psykisk sygdom eller sklerose. Udviklingshæmmede og deres pårørende. Enlige mødre fanget i fattigdom sammen med deres børn, og glemte børn på børnehjem. I hvert program var deltagerne og deres livsomstændigheder i fokus, deres udfordringer og behov sat under lup med ét formål: at byde dem indenfor i danskernes stuer, og give dem samfundets fulde opmærksomhed. De skulle ikke længere være stille eksistenser, men medborgere på lige fod med alle andre.

I baggrund af programmerne befandt en journalist ved navn Lis Møller sig. Hendes spørgsmål og fortællerstemme satte rammen omkring de enkelte historier, og hendes evne til at lytte oprigtigt og mærke de mennesker, hun havde kontakt med, gjorde både hende og udsendelserne landskendte. Lis havde imidlertid en dyberegående grund til at arbejde for at kaste lys på de socialt udsattes vilkår i Danmark. Det var en mærkesag for hende, eller måske nærmere en livssag, som knyttede sig til en baggrund som bortadopteret datter uden kontakt til sine biologiske forældre før senere i voksenlivet. Det var hende magtpåliggende at bruge de evner, hun var udstyret med, til at gøre så stor en forskel som muligt, for de, der ikke selv kunne tage ordet. I hende og manden Pouls hjem var der et mantra: Gør noget ved det. Hvis du vil noget med det, mener noget med, så gør noget ved det. I 1966 gjorde Lis netop det, da hun stiftede Boligfonden for Enlige Mødre. En bastion i kampen for de enlige forældre og deres børn, som hun selv var formand for frem til sin død i 1983, og som i dag hedder Forældre Fonden.

I denne rapport sætter vi fokus på den moderne udgave af de livsvilkår og personlige udfordringer, som Lis kæmpede for at skabe opmærksomhed omkring for mere end et halvt århundrede siden. Vi forsøger på baggrund af både den nyeste forskning og vores egne erfaringer at danne et analytisk overbliksbillede af situationen for enlige, udsatte forældre i Danmark. En samfundsgruppe, hvis behov for hjælp desværre, som i Lis Møllers tid, fortsat er meget stort, og ikke viser tegn til at blive mindre.

Vi går i den forbindelse tættere på begrebet social udsathed, og viser hvordan en kombination af forskellige udfordringer hos forældrene med blandt andet deres økonomi, sociale netværk og psykiske helbred kan efterlade dem i et hængedynd, som kun de færreste kan undslippe uden en nærværende og vedvarende hjælp. Vi går også tættere på det at stå uden bolig - en tilværelse på andres nåde med ydmygelse og stress som faste følgesvende. Vi undersøger en hverdag med evige, økonomiske afvejninger og afsavn, og ser desuden nærmere på tilværelsen for udsatte grupper, der savner sociale relationer og fællesskab, hvor nogle også skal håndtere en tilværelse med store begrænsninger grundet psykisk sygdom. Endelig belyser vi nogle af de særlige udfordringer som møder kvinder med minoritetsbaggrund, hvis brud med manden foregår i skyggen af en kultur uden tradition for skilsmisse, og med virkningerne af den voldsomme eksklusion, der kan være konsekvensen for kvinden og hendes børn, når de må forlade hjemmet.

Vi ser på de vilkår og udfordringer, som Forælder Fonden dagligt møder hos mennesker, der kontakter os for at få hjælp til at finde en god vej i livet for dem selv og deres børn.

I første afsnit introducerer vi de to overordnede grupper af udsatte, enlige forældre, som fonden arbejder med, og ser nærmere på begrebet social udsathed. Dette leder videre til et afsnit, hvor de specifikke dimensioner af gruppens udsathed udforskes nærmere i en række underafsnit om eksempelvis effekterne af hjemløshed og økonomisk udsathed. Herefter skifter vi fokus fra forældrene, og ser nærmere på børnenes liv i de udsatte familier. Her forsøger vi at opregne de risici og konsekvenser et liv i den underprivilegerede del af Danmark kan medføre. Til sidst vender vi fokus mod nogle af de mere strukturelle barrierer, der besværliggør indsatsen til fordel for udsatte forældregrupper, men som vi samtidig mener, at fonden har et stærkt udgangspunkt for at overkomme – særligt i samarbejde med andre private og offentlige aktører.

Vi håber, at rapporten bl.a. kan indgå i drøftelser af, hvad vi ved og ikke ved – og hvad vi har brug for at vide - om gruppen af enlige forældre i udsathed og deres børn. Selv om fakta kan være svære at fastslå entydigt, er det umiddelbart et område, som er underbelyst, men vigtigt at få en større forståelse af. Der er nogle centrale udfordringer ved at være alene og samtidig kæmpe med underskud på en række afgørende ressourcer, som netop skal holde én selv i gang som eneforsørger. Så man har mulighed for på en god måde at være den vigtigste person i børnenes liv, og give dem et trygt fundament at bygge deres eget liv på.

Vores daglige mission er sammen med forældrene at være med til at vende underskud til overskud. I Forælder Fonden er vi på familiernes hold.

Forælder Fondens målgruppe – Enlige forældre i trange kår

Brugerne i fonden har forskellige baggrunde, ressourceniveau og udfordringer, og det personlige, helhedsorienterede møde er fundamentet i vores arbejde med forældrene. Som udgangspunkt ser vi to overordnede, overlappende grupper blandt de, der kontakter os, og dette tager vores tilgang og tilbuddene afsæt i.

Fælles for forældrene i begge grupper er, at de befinder sig i en udsat position med udfordringer af fx økonomisk, social eller boligmæssig karakter, når de kontakter fonden. Samtidig møder vi dem ofte i en kontekst af konflikt med en tidligere partner, som fylder i deres egne tanker, og påvirker både deres egen og børnenes trivsel negativt. Nogle kommer fra en tilværelse markeret af overgreb, vold og trusler. Der er dog også en væsentlig forskel på de to grupper, hvilket gør det nødvendigt at sondre mellem dem både analytisk samt i vores praktiske arbejde med dem og deres børn.

Danmark har en af de højeste andele af enlige forældre i EU. Den 1. januar 2020 var der i alt 757.773 husstande med børn i Danmark. Af disse var 187.443 husstande, hvor en forælder bor alene med børn, og i 24,7 procent af de danske børnefamilier er der således kun én forælder. Antallet har været stigende siden 2010 (Kilde: Danmarks Statistik).

Den ene gruppes situation er domineret af ét altoverskyggende problem: mangel på bolig. Ordet hjemløshed kalder hurtigt billeder frem fra livet på gaden i bogstavelig forstand, men boligløshed i en anden form, nemlig den skjulte hjemløshed er den situation, vi meget ofte møder enlige forældre og deres børn i. Hvor familien står uden fast bolig, ikke har klarhed over fremtidens boligforhold, og er tvunget til at finde midlertidige, uofficielle opholdssteder hos fx venner eller familie i håbet om, at de snart kan finde en permanent bolig. Denne gruppe kaldes ofte for sofasovere. Deres tilværelse er mentalt opslidende, med risiko for at eksisterende personlige udfordringer forværres, og her kræves der en indsats for at undgå faren for yderligere marginalisering.

Den anden gruppe er de forældre, som måske nok har en fast bolig, men som på en række parametre kæmper med at klare hverdagen som enlig forsørger. Det kan dreje sig om dårlig økonomi/fattigdom, ringe eller ikke eksisterende socialt netværk, manglende uddannelse eller tilknytning til arbejdsmarkedet, helbredsproblemer og konflikt med tidligere partner og/eller familie.

Livet hos enlige forældre karakteriseres ofte af en sårbarhed, som bl.a. kommer til udtryk i de hverdagssituationer, de fleste kender til, men som mærkes og belaster markant anderledes, når man er alene. Når man ikke kan finde rum i budgettet til børnenes fritidsaktiviteter, eller til at børnene kan få nyt tøj af samme slags, som det vennerne har fået. Når man bliver oprigtigt bekymret ved tanken om at skulle invitere resten af klassen hjem til børnefødselsdag, eller når nye rudekuverter i posten medfølges af hjertebanken og magtesløshed. Eller måske når børnenes behov fylder så meget, at ens egne ønsker om uddannelse og meningsfuldt samvær med andre voksne – eller bare om at spise sig mæt eller købe nye sko - bliver henvist til dagdrømmene.

Vi vil nu beskrive de livsvilkår og udfordringer, som vores brugere kan være ramt af, og som kan være katalysatorer for de typer af udsathed, som vi typisk møder forældrene i. Efterfølgende går vi mere i dybden med de enkelte problemområder for at give et bedre billede af, hvordan eksempelvis boligløshed eller økonomiske trængsler opleves af enlige forældre i Danmark i 2020.

Årsager til et familieliv i udsathed

Der er flere mulige veje ind i en position som udsat, enlig forælder. Typisk vil der dog være tale om et mere sammensat billede af forskellige faktorer og sårbarheder. Det kan skyldes en svag tilknytning til arbejdsmarkedet og begrænsede sociale netværk i kombination med større konflikter i familien, som til sidst leder til sammenbrud og opbrud i hjemmet. Dertil kommer psykiske problemer, som både kan være årsag og virkning, i hvad der ofte er et komplekst samspil mellem udløste risikofaktorer og ar på sjælen fra tidligere i livet.

Udsathed kan i et vist omfang sættes lig med social eksklusion, hvilket er blevet defineret som en position udenfor samfundets almindelige materielle og sociale rammer med en lav mængde af personlige ressourcer. Det centrale er, at udsathed sjældent kan tilskrives enkeltstående problemer – fx fattigdom – men i stedet er en social position kendetegnet

ved en kombination af forskellige faktorer, der ofte indvirker på og forstærker hinanden negativt¹:

- Et lille eller ikke eksisterende personligt, socialt netværk med adgang til nærvær, støtte og praktisk hjælp.
- Lav grad af deltagelse i samfundets foreninger, politiske grupperinger og på arbejdsmarkedet.
- Økonomiske afsavn i hverdagslivet på basale områder.

Svækkelser eller dysfunktioner i krop og sind, som hæmmer evnen til social interaktion og arbejde. En kombination af relativ fattigdom, få eller ingen sociale relationer, større helbredsproblemer samt lav deltagelse i foreningsaktiviteter er et bud på en mere operativ definition, altså en der også kan måles statistisk².

Undersøgelser viser, at enlige forsørgere er overrepræsenterede blandt socialt ekskluderede, samt i den gruppe der er i risiko for udsathed. De kæmper desuden oftere med fysiske og psykiske helbredsproblemer, økonomiske trængsler samt i følelseslivet og relationerne til andre mennesker. 25 procent har følt sig holdt uden for samfundet og 30 procent har oplevet at føle sig ensomme. Tilsvarende tal for det brede flertal i Danmark ligger på henholdsvis 6 og 2 procent til sammenligning³. Det er vigtigt at være opmærksom på, at tallene her er for den samlede gruppe af enlige forsørgere i Danmark – altså også for dem, der ikke er udsatte. Andre undersøgelser indikerer, at de nævnte problemer som forventet er markant mere udprægede for den mindre gruppe af udsatte enlige forsørgere. En hverdag med svære valg mellem basale fornødenheder i supermarkedet, gældsproblemer og fraværet af mentalt og følelsesmæssigt overskud, samt tid til aktivt at opsøge mulighederne for en bedre fremtid for sig selv via uddannelse og en større, social kontaktflade⁴.

Bolig/hjemløshed – risikoen for et dybere fald

Vejen ud i hjemløshed tager hyppigt afsæt i en position af enten faktisk eller latent social udsathed der jævnlige kan spores helt tilbage til barndommen. Andre veje er dog også mulige. Det kan fx have sit udspring i psykiske problemer, misbrug eller en kombination. Det er heller ikke ukendt, at en række uheldige livsbegivenheder i samspil kan slå en tilsyneladende almindelig tilværelse så meget ud af kurs, at en nærværende og målrettet intervention er krævet for at skabe balance igen. Her er det typisk skilsmisse eller partnervold, der starter vejen ind på den glidebane, som til sidst ender i en hjemløshedsproblematik⁵. For sofasoverne, som er dem, Forældre Fonden primært kommer i kontakt med indenfor gruppen af boligløse, enlige forældre, er det især manglen på egnede boligtilbud

"Jeg står i en kritisk skilsmisse grundet min mands kokainmisbrug. Jeg har fire børn med ham, og pt bor børnene og jeg i vores fælleshus, der er sat til salg. Min ex-mand chikanerer os på daglig basis og har nu truet med død og helvede, hvis ikke vi ude herfra inden for 14 dage. Jeg kan ikke finde en bolig, og er desperat for at få hjælp til dette."

¹ Benjaminsen et al 2017.

² Larsen 2004

³ Benjaminsen et al 2017.

⁴ CASA 2013.

⁵ Benjaminsen 2019 og Benjaminsen et al 2018.

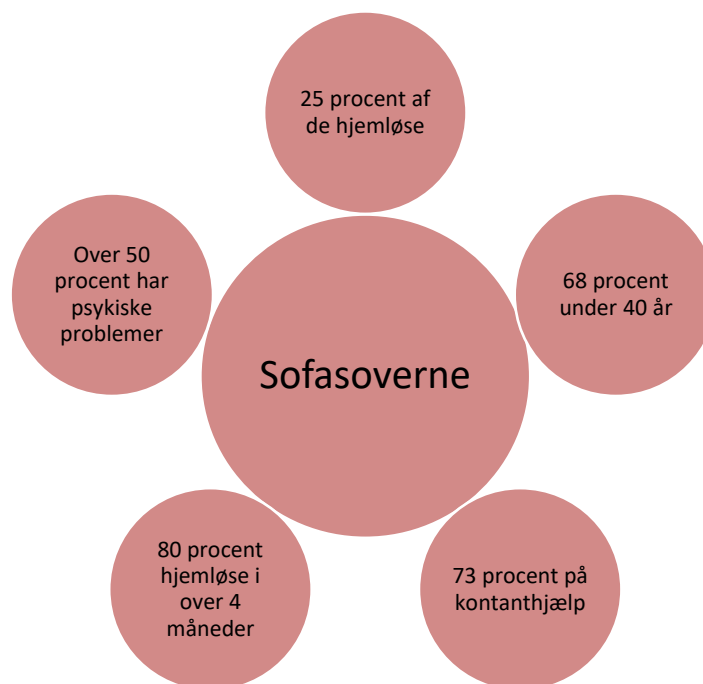
samt økonomiske eller psykiske vanskeligheder, der angives som årsag til, at de er blevet hjemløse.

Vi ser nu nærmere på de enkelte udfordringer, målgruppen oplever, og som indtil videre har været skitseret på et mere overordnet plan. Det gør vi dels for at få en dybere forståelse af, hvordan man som enlig og udsat forælder eksempelvis oplever økonomiske afsavn i det daglige. Eller hvordan manglen på en bolig og tilværelsen som gæst på vennernes sofaer giver anledning til stress og ydmygelser, der øger risikoen for skader på kroppen, sindet og selvbilledet. Vi gør det desuden for at skabe et klart udgangspunkt for den senere beskrivelse af fondens indsatsområder og arbejdet for at imødegå problemerne, og dermed hjælpe forældrene tilbage til en bedre vej i livet for dem selv og deres børn.

Et liv uden fristed – Boligproblemer og hjemløshed

Andelen af borgere berørt af en hjemløshedssituation har generelt været stigende siden 2009⁶. I den seneste kortlægning gennemført af VIVE i 2019 er antallet vurderet til i alt 6.431 personer, hvoraf ca. 42 procent befinder sig København eller omegn. 1.630 er registreret som hjemløse sofasovere – altså personer, som ikke har egen bolig, men bor midlertidigt hos venner eller familie uden en kontrakt. De udgør omkring 25 procent af det samlede antal borgere, som man ved befinder sig i en hjemløshedssituation. De fleste sofasovere er forholdsvis unge, idet 68 procent af gruppen er under 40 år, og 46 procent er under 30. Der er desuden flere kvinder blandt sofasoverne, som er den næstmest udbredte form for hjemløshedssituation i den samlede gruppe af hjemløse kvinder. Som det er tilfældet for langt den overvejende del af de hjemløse, er også de fleste sofasovere på offentlig forsørgelse – typisk i form af kontanthjælp, hvilket er tilfældet for 73 procent af gruppen. Det formodes, at der, særligt hvad sofasoverne angår, er risiko for store mørketal, altså personer som reelt er sofasovere, men som ikke har været i kontakt med hverken de myndigheder eller sociale tilbud til hjemløse, som VIVE har baseret tallene i undersøgelsen på. Dette stemmer overens med fondens oplevelse af situationen for de enlige sofasovere, vi møder – manglende kontakt til systemet er ikke unormalt, så længe man fortsat kæmper for at klare sig selv via hjælp fra det sociale netværk.

⁶ Benjaminsen 2019.

Særligt omkring de hjemløse forældre, er VIVE's vurdering i 2019, at der er ca. 159 forældre i en hjemløshedssituation sammen med deres i alt 227 børn. Af disse er lidt under halvdelen sofasovere, hvis man medregner kategorien "andet" som typisk dækker over en anden prekær boligsituation, fx at familien bor i en campingvogn, en bil eller lignende. I endnu højere grad end sofasoverne som samlet gruppe, forventer vi, at de hjemløse, enlige forældre er underrepræsenterede i undersøgelsen⁷.

Det er udbredt, at enlige forældre som er i en svær boligsituation, ikke har været i kontakt med myndighederne, hvilket kan være et resultat af manglende kendskab eller tillid til de tilbud, som eksisterer i det offentlige. Særligt frygten for, at de, man retter henvendelse til vil underrette de sociale myndigheder om situationen, og at man som forælder dermed risikerer at miste børnene, er en stærk motivation for at undgå kontakt med myndighederne så længe som overhovedet muligt. Mere om dette senere, når vi ser på de strukturelle udfordringer i arbejdet med målgruppen.

⁷ Helt konkret har Forælder Fonden ikke haft mulighed for at bidrage med oplysninger til VIVE's kortlægning i 2019, hvilket sandsynligvis giver en betydelig undervurdering af problemets omfang.

Sofasoveren – et stresset liv på venners nåde

Konsekvenserne ved at være sofasover kan være store, særligt hvis situationen står på gennem længere tid. For den samlede gruppe af sofasovere, der indgår i undersøgelsen, vurderer VIVE, at kun 19 procent har haft en relativt kortvarig tilværelse som sofasover på mellem 0 og 3 måneder. 36 procent har mellem 4-11 måneder i bagagen som hjemløs, og 44 procent har stået uden fast bolig i mere end et år. Undersøgelser, som går mere tæt på særligt de hjemløse kvinders oplevelse af tilværelsen som sofasover, dokumenterer i høj grad, hvor opslidende en situation der er tale om. Manglen på fast base, som man selv er herre over, og kan planlægge sin dagligdag ud fra, har en negativ effekt på både økonomien, den mentale sundhed og de sociale relationer. Samtidig er der visse særlige sårbarheder knyttet til det at være hjemløs som kvinde⁸. Den bolig/hjemløse del af fondens målgruppe er dermed i risiko for en stadig forværring af deres begyndende eller eksisterende udsathed, hvilket kan slå igennem på flere forskellige områder.

Økonomisk giver det nogle særlige udfordringer at være uden egen bolig. Kvinderne beskriver, hvordan livet som sofasover er dyrt og ekstremt upraktisk. Noget så simpelt som ikke at have eget køkken og køleskab gør hverdagen dyrere, da det er ikke muligt at gå på indkøb, og planlægge familiens måltider ud fra en madplan. I stedet må man ty til at købe færdigretter eller fastfood, hvilket er en dyr og usund fælde at blive fanget i. Mange hjemløse kæmper i forvejen med en meget svag økonomi, hvilket kan føre til, at de gældsætter sig via kviklån og andre kortsigtede løsninger for at få tingene til at hænge sammen – om ikke andet så bare i en måned mere. At hverdagslivet dermed bliver dyrere end normalt, er en potentiel konsekvens ved tilværelsen som udsat uden egen bolig.

"Jeg står alene med 3 børn på 3 og 2 år og en lille nyfødt på 1 måned og uden egen lejlighed. Vi er hos mine forældre som i forvejen består af 7 personer i en lille 4-værelseslejlighed. Mig og mine 3 piger sover på sofaen i stuen. Med så mange mennesker i lejligheden og os i stuen, er det en kamp for mine børn at falde til ro eller få en god nattesøvn, da folk går ud og ind af stuen. Vi er helt ødelagte af at være her, og beder jer om at hjælpe os med at finde en lejlighed, det ville betyde så meget for os, da alle de boligselskaber jeg har kontaktet og skrevet mig op til siger at der kan være op til 20-30 års venteliste."

⁸ Benjaminsen et al 2018.

Psykisk og følelsesmæssigt belaster særligt den manglende klarhed over ens opholdssted, og selvbilledet udfordres voldsomt af de sociale situationer, som livet i den midlertidige bolig igen og igen giver anledning til. Andelen af de hjemløse sofasovere, som vurderes at have en psykisk sygdom, er ganske høj⁹. Lidt over halvdelen af gruppen lider således af en eller anden form for psykisk sårbarhed, og særligt de unge kvinder, som fonden oftere er i kontakt med blandt de enlige forældre, lader til at være udfordret her. For hjemløse kvinder generelt er det op mod 66 procent, som oplever psykisk mistrivsel, og for de yngre kvinder er i alderen 18-39 år ligger andelen omkring 70 procent. Tendensen har desuden været kraftigt stigende over en årrække. Fra 2009 til den seneste måling i 2019 er andelen steget fra 39 til 66 procent.

Der findes ikke større, kvantitative analyser om forekomsten af specifikke diagnoser, men i mere nærgående undersøgelser fortæller medarbejdere i tilbud til hjemløse, samt kvinderne selv, at der typisk er tale om problemer med angst, depression og post-traumatisk stress (PTSD). Kvinderne beskriver en uro og tankestrøm, som udspringer af den vedvarende usikkerhed om, hvor de kan opholde sig. Tilværelsen som midlertidig gæst giver derfor anledning til en nærmest konstant stresstilstand, som særligt saboterer søvnen, og efterlader dem i et kaotisk mylder af tanker om, hvor de kan sove næste gang. Den lille sejr det er at finde et nyt sted, bliver hurtigt taget fra dem igen, fordi bekymringerne om det næste ophold snart melder sig i en negativ og ukontrollerbar tankestrøm.

Samtidig beskriver de, hvordan det at leve på venners nåde udfordrer og gradvist udvisker resterne af de positive dele af deres selvbillede. Ydmygelsen ved at skulle bede om et sted at sove eller et stykke mad, fordi man ikke kan klare sig selv, og særligt oplevelsen af at være i den position overfor mennesker, man kender, og ellers har været på lige fod med socialt, føles voldsomt nedværdigende. Det giver dermed anledning til meget svære følelser og personlige nederlag, som det kan være svært at rejse sig fra igen, navnlig hvis det får lov til at være en del af hverdagen gennem længere tid.

Den sociale dimension i sofasoverens nedbrydende liv følger naturligt af de ydmygelser, som livet på netværkets nåde resulterer i. Lige så nedværdigende det er for den hjemløse, lige så ubelejligt og stressende vil det ofte være for venner og familie at skulle lægge hus til én, der ikke kan finde sit eget sted at bo. Mange vil formentlig være indstillet på at hjælpe i en kortere periode, men de færreste i en by som fx København har store mængder af plads i overskud. En ekstra beboer kan hurtigt føles som en større byrde. Jo svagere en økonomi eller personlige ressourcer sofasoveren har, jo mere risikerer de samtidig at fylde i boligen. Det er derfor ikke overraskende, at medarbejdere i sociale tilbud oplever, at netværket

"Hej jeg står i en situation hvor jeg er blevet smidt ud af lejligheden. Jeg har en søn på 6 år, som jeg har hver anden uge. Jeg blev smidt ud af boligen i går, da boligen var ulovlig, og han krævede 42000,- i depositummet, men nægtede at give mig lejekontrakten på selve boligens adresse. Jeg bor lige pt frem og tilbage mellem min veninde og min mor, hvilken min mor ikke er så glad for og helst vil have mig ud af hendes bopæl, og jeg får min søn på fredag. Og ved simpelthen ikke hvor jeg skal være med ham"

⁹ Benjaminsen 2019. Der er igen tale om, at medarbejdere i sociale tilbud og hos de sociale myndigheder har vurderet, hvorvidt de pågældende borgere lider af en psykisk sygdom. Der er her tale om en blanding af konstaterede diagnoser samt skøn fra medarbejderne.

enten er slidt helt op eller tæt på dette, når de hjemløse sofasovere, der ikke er så heldige at finde en bolig, endelig melder sig på et værested eller lignende.

Forældre Fonden møder som nævnt en klar overvægt af enlige mødre¹⁰. Det er derfor også oplagt at overveje, om der er nogle problematikker i situationen som hjemløs, der er særligt udfordrende for kvinder.

Et måske mindre åbenlyst, men tilsyneladende vigtigt element, i social udsathed og hjemløshed for kvinder, navnlig for enlige mødre, er de normer der knytter sig til rollen som kvinde og mor i Danmark. Både kvinderne selv og de medarbejdere, der arbejder med dem i de sociale tilbud, fortæller, hvordan stereotype opfattelser og forventninger til kvinder om pænhed, renhed samt kontrol over livet, kroppen og følelserne mødes tidligt i opdragelsen, og fortsætter med at dominere både deres indre liv og ydre handlinger. I mødet med vilkårene som socialt udsat – og særligt hjemløs – bliver det meget vanskeligt at opretholde den pæne facade, som kvinderne i meget lang tid forsøger at beskytte i håbet om at undgå skammen ved – offentligt – ikke at lykkes i rollen som kvinde. Der bliver derfor for mange tale om en længere periode med en form for dobbeltliv, hvor de på overfladen fremstår både velpolerede og i kontrol, men indvendigt oplever voldsomme følelser af magtesløshed, ensomhed og smerte. På denne måde kan kvinder i højere grad risikere at krakelere indefra og ud, hvis de bærer rundt på en voldsom skamfølelse, som dermed forstærker og forstørre de andre udfordringer, der udspringer af en tilværelse som udsat og hjemløs. Særligt en kobling til kvindernes større problemer med psykisk sygdom virker oplagt, om end dette ikke er undersøgt tilstrækkeligt endnu¹¹.

Endelig lader et børneliv i skyggen af mor eller fars kamp for at finde husly ikke overraskende til at have potentielt meget store konsekvenser for barnets videre vej i livet. For de forældre, som i sidste ende må søge tag over hovedet på et herberg eller socialt værested for dem selv og deres børn, er en fremtid med enten frivillig eller tvungen anbringelse tilsyneladende en stor risiko¹². Afsavnet og måske endda tabet af relationen til den biologiske forælder fremstår voldsomt nok i sig selv. Hertil skal tilføjes en markant stigning i risikoen for både sociale og helbredsmæssige udfordringer for børnene selv, når de skal skabe sig et liv som unge og voksende. Kampe med ensomhed, dårligt selvværd og psykisk sygdom er alle markant mere sandsynlige for gruppen af anbragte børn, der tidligt i tilværelsen har skullet håndtere tabet af deres familie¹³.

Et liv i afsavn – Økonomiske trængsler

For de fleste mennesker i Danmark er det almindeligt at skulle prioritere. Man vælger måske at få lavet nyt køkken, og tage på campingferie i Italien i stedet for den dyrere rejse til Thailand. Eller man beholder bilen et år mere, for så at kunne købe den model, man virkelig ønsker sig til næste år.

Valg og fravalg er også en stor del af livet blandt udsatte familier i Danmark, men der er tale om nogle helt andre prioriteringer. Det er for eksempel valget i Netto mellem det

¹⁰ Ca. 87% af vores brugere er kvinder og 13% mænd (2016)

¹¹ Benjaminsen et al 2018 og Rådet for Socialt Udsatte 2016.

¹² Benjaminsen et al 2018.

¹³ Lausten 2018.

allergivenlige vaskepulver eller kyllingefileterne, der ville gøre aftensmaden lidt mere sjov og mættende for børnene. Måske man er nødt til at droppe begge dele til fordel for at skaffe plads i budgettet til astmamedicin. Det er en hverdag uden luft og overskud i økonomien, hvor man næsten altid må vælge børnene frem for sig selv, og det almindelige liv i Danmark med ferie, biler og mærketøj kan fremstå som en fjern drøm, når man lever i økonomisk udsathed. En sund økonomi med plads til mere end blot de basale nødvendigheder er vigtigt for følelsen af, at det daglige liv er dels overkommeligt, og dels byder på mere end blot overlevelse fra måned til måned. Plads til sociale aktiviteter, festligheder og leg i fritiden er i vores optik en vigtig del af fundamentet for den lykke, alle mennesker fortjener, men som ofte er svær for de udsatte, enlige forældre i Danmark at komme i nærheden af uden hjælp fra andre.

Budget for målgruppen – hvor lidt kan man leve for?

En del af de enlige forældre, der henvender sig til Forælder Fonden befinder sig på overførselsindkomst eller i et lavtlønnet, ufaglært arbejde. Tidligere undersøgelser har vist, at enlige mødre er den familietype, der oftest modtager kontanthjælp¹⁴.

Et månedligt budget på kontanthjælp for en enlig forsørger understøttes i et vist omfang af de offentlige tillægsydelse, som et liv alene med børn giver adgang til. En kontanthjælpsmodtager med ét barn og egen bolig vil således ifølge beregninger fra Beskæftigelsesministeriet i april 2019 have følgende månedlige rådighedsbeløb¹⁵.

Indkomst	Beløb i kr.
Kontanthjælp	15.200
Boligstøtte	600
Børne- og ungeydelse	1.200
Børnetilskud (ordinært og ekstra)	1.000
Børnebidrag	1.400
Tilskud til daginstitution	1.800
Samlet	21.200
Udgifter	Beløb i kr.
Skat	4.300
Udgifter til daginstitution	1.800
Udgifter til husleje, el, vand og varme	7.700
Samlet	13.800
Rådighedsbeløb	7.400

¹⁴ CASA 2013.

¹⁵ Ministeriet har i beregningerne antaget, at borgeren er over 30 år gammel, og har arbejdet nok i det seneste år til ikke at blive ramt af 225 timers reglen (Beskæftigelsesministeriet 2019).

Det kan diskuteres om et rådighedsbeløb på 7400 kr. om måneden er en rimelig ramme for en enlig forælder med et barn, ligesom forudsætningerne for budget og kan diskuteres. Ministeriet har fx i dette eksempel en husleje i den urealistisk lave ende, hvis man bor i København.

Er der i budgettet rum til sund kost, tøj, fx flyverdragt og vinterstøvler, fritidsaktiviteter, transport og forsikringer? Kan der sættes penge af til opsparing til en ferie, en computer, en fødselsdagsgave eller en konfirmation? Et nyt køleskab? Der skal ikke meget til at ændre billedet fra en hverdag på et stramt budget til et i økonomisk udsathed. Særligt indførelsen af 225 timers reglen og kontanthjælpsloftet har her en stor betydning.

Kontanthjælpsloftet betyder, at en enlig forsørger på kontanthjælp, integrationsydelse eller uddannelseshjælp maksimalt kan få udbetalt 15.196 kr. i samlede, månedlige ydelser¹⁶. Dette inkluderer boligstøtte og særlige typer af støtte som fx børnetilskud. Konsekvensen er, at hvis man fx har en højere husleje end de 7.700 kr. alt inklusiv som ligger til grund for ministeriets beregninger, vil boligstøtten ikke kunne kompensere for den dyrere husleje, hvis dette ligger ud over kontanthjælpsloftet. Er det kun muligt for en fraskilt, enlig mor at få en lejlighed til 10.000 kr., hvilket ikke er et ualmindeligt huslejeniveau i København, vil hun dermed få reduceret sit rådighedsbeløb med 2300 kr., så det lyder på 5100 kr. Har hun samtidig været ramt af arbejdsløshed, og ikke haft en lønindtægt i over et år, kan hun igen miste op til 1000 kr. pga. 225 timers reglen, og pludselig stå med godt 4000 kr. til sig selv og barnet om måneden. En undersøgelse fra Mødrehjælpen i 2019 viste, at det gennemsnitlige rådighedsbeløb hos enlige forsørgere i deres regi var 3.338 kr. For dem som var ramt af kontanthjælpsloftet var der kun omkring 2.450 kr. til overs efter betaling af de faste udgifter¹⁷.

"Hej, jeg står i den situation, at jeg er kommet bagud med min husleje og depositum. Jeg skal finde en løsning hurtigst muligt, da jeg ellers ikke har noget sted at bo. Jeg vil også gerne have hjælp til at gennemgå min økonomi, da den er kommet ud på et sidespor. Jeg er blevet registreret i RKI, så jeg kan ikke bede banken om hjælp. I er stort set mit eneste håb."

Fra en økonomi, som kun knapt nok kan løbe rundt med grundig planlægning, kan man meget hurtigt ende med et særdeles presset budget, hvis man både er ramt af sociale problemer, og samtidig ikke har adgang til en billig bolig. Man kan fortsat stille spørgsmålstejn ved, hvor mange af de ting, som gør livet godt og stimulerende, man egentlig har råd til som enlig forælder i en udsat livsposition.

Afsavn og stress i hverdagen

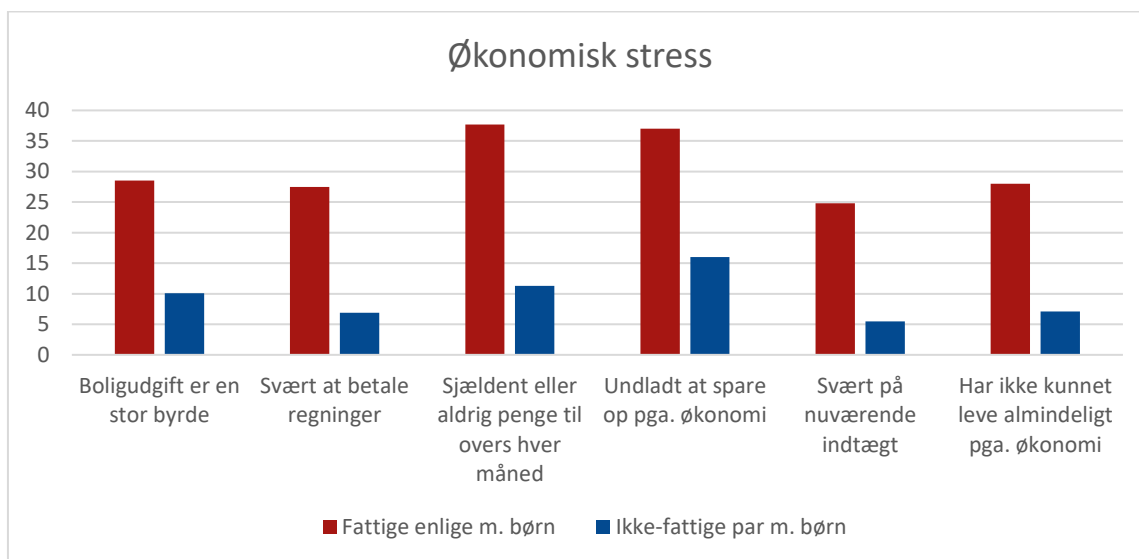
At være presset økonomisk har store konsekvenser for, hvordan man har mulighed for at leve sit liv, samt hvilken tilværelse man kan tilbyde sine børn. I Danmark, hvor

¹⁶ Der blev fra primo 2020 indført et særligt, midlertidigt tilskud rettet mod økonomisk trængte børnefamilier netop for at adressere de nogle af de problemer, som vi omtaler her. Aftalen er indgået i september 2019, og giver ifølge aftaleteksten umiddelbart give ca. 1.200 kr. mere om måneden for en eneforsørger med ét barn.

¹⁷ Mødrehjælpen 2019.

velfærdssystemet i høj grad er tænkt som et bolværk mod effekterne af økonomisk ulighed og sociale problemer, mærker borgere i den laveste ende af indkomstskalaen stadig store negative følgevirkninger af deres position i samfundsøkonomien.

Ser man på sammenhængen mellem fattigdom og afsavn indenfor flere forskellige kategorier af goder og oplevelser, som man skal betale for at nyde, er der en tydelig sammenhæng mellem det at være fattig og mængden af oplevede afsavn¹⁸. Opdeler man befolkningen i fattige og ikke-fattige, forstået ud fra den tidligere fattigdomsgrænse i Danmark¹⁹, og ser på en skala med 49 mulige afsavn indenfor kategorierne mad og dagligvarer, bolig, sociale aktiviteter mv., er der for samtlige kategorier flere fattige, som ikke har adgang til goderne. Forskellene mellem de to grupper fortsætter i takt med mængden af afsavn, så fx 32 procent af den fattige gruppe oplever mindst 10 afsavn, hvorimod den tilsvarende andel hos de ikke-fattige er 5 procent. Endnu mere problematisk er det, at den fattige gruppe også oplever større, basale afsavn som skyldes deres økonomiske begrænsninger. Eksempelvis er det næsten 25 procent af gruppen, der har haft tre basale afsavn indenfor den seneste tid. Her er særligt tale ikke at kunne gå til tandlæge, have råd til lægeordineret medicin eller at måtte opgive sociale aktiviteter, som at kunne give fødselsdagsgaver og fejre jul. Dette er i tråd med fondens erfaringer, hvor det netop er den slags ofre forældrene er nødt til at gøre for at strække pengene længere til de ting, som børnene virkelig ville mangle i hverdagen. Flere økonomisk fattige forældre giver således også udtryk for, at de ofte undlader at købe nødvendige ting til sig selv til fordel for at kunne give børnene det, de har brug for.

De psykiske og følelsesmæssige effekter af et liv i afsavn er også tydelige. Økonomisk stress mærkes oftere i gruppen af enlige fattige med hjemmeboende børn. 28,5 procent af

¹⁸ Benjaminsen et al 2016.

¹⁹ Grænsen blev indført i 2013 på baggrund af arbejdet i et udvalg nedsat af Folketinget, men blev senere afskaffet igen i 2015 efter regeringsskiftet.

denne gruppe oplever deres boligudgifter som en stor byrde, 27,5 procent oplever problemer med at betale deres regninger, og 24,8 procent finder det svært eller meget svært at få økonomien til at gå op på deres nuværende indtægt. 28 procent erklærer sig enige i, at de ikke har kunnet leve et almindeligt liv pga. deres økonomi. De fattige enlige forældre lever samtidig med en evig bekymring for uforudsete udgifter, der kan vælte det skrøbelige budget. Hele 49 procent vil ikke kunne håndtere en uventet ekstraudgift på 4.500 kr. Tallet for par med hjemmeboende børn er 14,3 procent. Følelsen af, at familien er fattig, er desuden udbredt blandt de økonomisk svage familier. I anden undersøgelse af udsatte familier svarede 95 procent af forældrene, at de oplevede familien som fattig, og en tredjedel mente, at det gik meget ud over børnene. Særligt oplevelsen af, at man ikke kan lave noget sammen pga. pengemangel samt forældrenes stress over økonomi i hverdagen resulterer i skuffelse og usikkerhed hos børnene ifølge deres forældre. I samme undersøgelse var de konkrete afsavn også ganske basale – muligheden for at holde fødselsdag for de andre i skolen, regelmæssige fritidsaktiviteter og ture i biografen eller på museer²⁰.

Gæld sætter ligeledes spor i evnen til at overskue og håndtere økonomien – fattige med gældsproblemer har således markant flere afsavn end resten af gruppen. Beder man den fattige gruppe om at vurdere, hvilken effekt dette har på deres tilfredshed med livet, er svaret klart. Jo flere afsavn, jo mere falder følelsen af, at livet er meningsfuldt og berigende. Omkring en fjerdedel af de enlige fattige med børn har været nødt til at trække på familie eller venner i form af lån, og belaster dermed potentielt deres sociale netværk.

Betydningen af at være efterladt på overførselsindkomst bør heller ikke undervurderes. Den stærkeste, statistiske effekt på egen livstilfredshed og mængden af afsavn – for ikke nævne børnenes afsavn – er et liv på kontanthjælp. At risikoen for at sidde fast i denne situation netop er større for unge, enlige mødre, som ikke kommer i gang med en uddannelse, er derfor endnu et argument for at række tidligt ud til fondens målgruppe for at undgå, at de stagnerer på kontanthjælp, og mister modet på og en reel mulighed for en bedre tilværelse i fremtiden²¹.

Et liv alene – Sociale netværk og fællesskaber

Forskning på familie og børneområdet viser, at en afgørende faktor for hvordan børns livsvilkår påvirkes, når forældrene bliver alene, er, om det lykkes at genskabe stabilitet omkring børnene²². Den stabilitet behøver ikke nødvendigvis at blive skabt i en kernefamilie. Børns behov knytter sig til stærke relationer til primære voksne, som trives og både er konstante og deltagende i deres opvækst. Fra netværksteori ved vi samtidigt, at et godt netværk er af største betydning for alle mennesker både for at imødegå ensomhed og isolation, men også for at kunne give hjælp til at håndtere belastninger. Social kapital er populært sagt, når 2 og 2 giver 5. Det er når vi indgår i netværk, der er prægede af tillid, normer og gensidighed, og når vi herigennem får adgang til nogle ressourcer, vi kan bruge

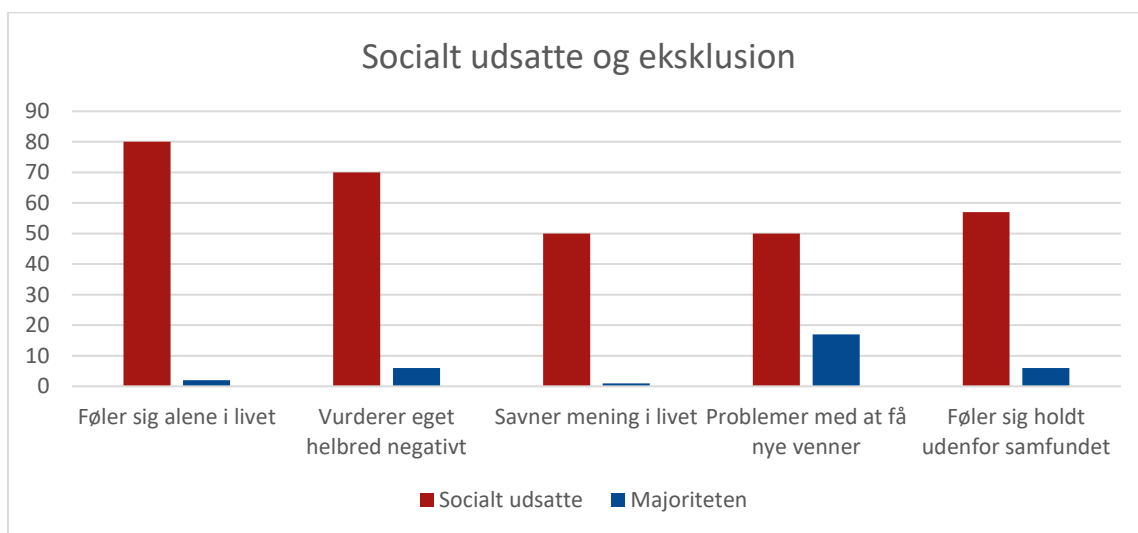
²⁰ Mødrehjælpen 2019.

²¹ CASA 2013.

²² Dencik, Schultz Jørgensen og Sommer 2008.

i vores hverdag og tage med videre i livet. Undersøgelser viser, at mennesker med adgang til høj grad af social kapital er

- Mindre ensomme og isolerede
- Har bedre selv vurderet helbred
- Er mere resistente overfor stress
- Har bedre uddannelseschancer

Dette kan spores også i forskning, der ser nærmere på den socialt udsatte del af befolkningen²³. Personer i udsathed eller i risiko for dette er som gruppe karakteriseret af svære udfordringer med ensomhed, livstilfredshed og deltagelse i samfundets tilbud og sociale aktiviteter. Over 80 procent af de socialt udsatte kæmper med følelsen af at være alene i livet, 70 procent vurderer deres eget helbred negativt, og mere end 50 procent savner mening i deres liv. Det er heldigvis sjældent, at personer i social udsathed føler sig så koblet af resten af samfundet, at de ikke har nogen nære venner, men over 50 procent af gruppen har problemer med at få nye venner. Mange oplever desuden, at de ikke kender eller kommer deres naboer ved. Dette er tilfældet for omkring 75 procent af de socialt udsatte. Det kan bidrage til at understrege en følelse af at leve adskilt fra andre, når ikke engang de mennesker man møder på trappen, føles som nogen, man har en eller anden form for relation til.

Der er samtidig markant færre socialt udsatte, som dyrker faste fritidsaktiviteter, laver frivilligt arbejde eller er aktive i deres lokalområde. Den slags aktiviteter er oplagte steder at komme i kontakt med fx potentielle venner, og kan samtidig give en følelse af at komme væk fra dagligdagens økonomiske problemer eller fra en verserende konflikt med den tidligere samlever. For de enlige forældre er netop den slags situationer også en mulighed for at møde en person, som kunne blive en ny partner og bonusforælder for deres børn. Undersøgelser indikerer, at de enlige mødre som sidder fast i udsathed, ofte også er dem,

²³ Benjaminsen et al 2017.

der ikke formår at finde en ny partner. Sammenhængen kan dog også vende den anden vej rundt – hvis man isolerer sig, og ikke får det mentale og følelsesmæssige løft, som et liv udenfor hjemmet med sociale relationer giver adgang til, risikerer man at blive offer for en negativ spiral af arbejdsløshed og ensomhed²⁴.

Enlige med hjemmeboende børn har som samlet gruppe en større andel af personer i social udsathed, eller i risikogruppen, hvorimod få parfamilier oplever disse problemer. Dette understreger blot, hvor udfordrende det er at være alene med børn i en travl hverdag. Når der er lukkedag i børnehaven, og man er den eneste til at løse problemet. Når man ikke har mulighed for at deltage i sociale aktiviteter sammen med andre voksne, selv om behovet for dette er stort. Risikoen for udsathed er statistisk set tæt forbundet med det at være alene generelt, og selv om børnene gør livet mere meningsfuldt, kan det at være alene med dem samtidig risikere at blive en barriere for, at man har mulighed for at prioritere tid sammen med andre voksne. Hvis man altså overhovedet magter at opsøge dette.

Et liv i afmagt – Psykiske sårbarhed og vold

Udfordringer med psykisk sårbarhed er en barriere, som potentielt giver sig udslag i nærmest alle områder af tilværelsen. Det gør det sværere at finde og klare en hverdag med arbejde og mange gøremål – særligt for enlige forældre, der som tidligere nævnt oftest må klare mange af de daglige udfordringer uden hjælp fra andre. Også evnen til at opsøge samvær med andre eller en ny kærlighed kan være særdeles svært, hvis man kæmper med følelser ansporet af angst eller depression. De sociale forventninger fra andre mennesker om, hvad man kan tale med om, eller andres opmærksomhed i situationer, hvor man selv skal sige eller gøre noget, kan for mange være stærkt afskrækkende, og i sidste ende sabotere forsøg på at opsøge de relationer og fritidsaktiviteter, som for flertallet giver energi, indspark og måske også nye oplevelser eller muligheder i arbejdslivet.

Som det også kunne ses med sociale relationer, er der store dele af de socialt udsatte grupper i Danmark som er belastet af psykiske problemer. Dette gælder for 65 procent af gruppen, som oplyser at de enten har psykiske problemer eller en diagnosticeret lidelse. Til sammenligning har kun 5 procent af majoritetsgruppen i Danmark tilsvarende problemer, så der er her tale om endnu en markant forskel mellem de socialt stærke og udsatte i samfundet. For risikogruppen, altså den gruppe der endnu ikke kan tælles blandt de socialt udsatte, er det 26 procent som har

"Hej

Jeg lever i et usundt forhold. Jeg har været til samtaler på krisecenteret, hvor de også mener, at jeg skal komme væk fra denne mand. Han er meget narcissistisk, måske endda med nogle psykopatiske træk. Mit problem er at jeg ikke handler på disse problemer. Jeg har det ikke godt, ved ikke hvor jeg skal starte, det er meget svært at forklare. Det bunder nok i at jeg hele tiden har 1000 tanker, fra jeg står op til jeg går i seng. Så jeg håber jeg kan få noget rådgivning, og ikke mindst noget handling. Så mine to piger og jeg kan komme godt videre."

²⁴ CASA 2013.

psykiske problemer. Til forskel fra fysiske lidelser og handicap, er der umiddelbart en stærk sammenhæng mellem social udsathed og psykisk mistrivsel²⁵.

At psykisk sårbarhed har en tendens til enten at gøre eksisterende problemer værre, eller måske kan være en væsentlig del af årsagen til sociale problemer, kommer også til udtryk i målinger af følelsen af eksklusion og ensomhed. I hele befolkningen er det således næsten 30 procent med psykiske lidelser, som har følt sig holdt udenfor samfundet og 40 procent, der har følt sig ensomme. For borgere uden psykiske lidelser er det kun 11 og 8 procent, der kæmper med tilsvarende følelser og tanker.

Kombinerer man psykiske problemer med en hverdag alene med børn, fyldt med svære økonomiske prioriteringer og afsavn, samt reelle udfordringer med at finde tid til at bygge eller vedligeholde sit eget sociale liv, er det ikke svært at se, hvordan det hurtigt kan blive voldsomt udfordrende at holde overblikket. For slet ikke at tale om energien og selvtilliden til at virkeliggøre drømmen om uddannelse eller håbet om en ny kærlighed.

Voldelige relationer

En del af de forældre, der beder fonden om hjælp, har brudt med deres partner efter perioder med psykisk, fysisk eller økonomisk vold. Vi oplever hyppigt, at forældrene enten står midt i en skilsmisse eller de umiddelbare eftervirkninger af én, hvor store konflikter også ofte har gjort livet særdeles svært for deres børn. De er ofte gået fra partneren for at beskytte sig selv og børnene. Andre igen er pludselig blevet forladt, og mange har ubearbejdede traumer fra bruddet eller fra årelange forhold karakteriseret af et dysfunktionelt og skadeligt samliv.

Undersøgelser, der kortlægger familieliv præget af fysisk vold, finder, at risikoen øges betydeligt, hvis forældrene har fået stillet en psykiatrisk diagnose før barnet bliver født. Risikoen for at opleve vold stiger i så fald med over 50 procent. Tilsvarende er forældrenes sociale og økonomiske situation et vigtigt pejlemærke for, om risikoen for partnervold er relevant i familien – risikoen stiger med omkring 40 procent for hver af forældrene, som har modtaget sociale ydelser før barnets fødsel. Endelig har moderens alder også betydning, idet yngre mødre oftere oplever partnervold²⁶.

"Jeg søger hjælp, da jeg står boligløs med min datter på 2 år. Vi sover hos en veninde på sofaen, i en 1-værelses. Jeg er studerende og skal til at modtage SU. Jeg har tidligere boet på krisecenter, men det var svært for min datter og jeg at bo der. De tilbød mig at flytte til et andet krisecenter men det ville jeg ikke byde min datter da det er for hårdt for hende. Jeg ønsker en bolig til os, da det ikke er holdbart, og vi har brug for at få ro på. Jeg er enlig med min datter, og har ikke rigtig noget familie. Min mor blev syg med en hjerneblødning for to år siden. Er i kontakt med kommunen løbende om bolig, men ingen tilbud endnu."

²⁵ Forskellene i mængden af fysiske problemer er således små mellem flertalsgruppen og de to andre grupper, hvorimod den er markant større for psykiske problemer. Det skal dog siges, at også 30 procent af flertalsgruppen har psykiske problemer, hvorfor dette langt fra er et ukendt fænomen også blandt socialt velfungerende borgere. Dette vidner tilsyneladende om, at det for de socialt udsatte med psykisk sårbarhed også er muligt at finde en mere stabil og lykkelig tilværelse, hvis den rette hjælp gives.

²⁶ Lyk-Jensen et al 2017.

Børn som fødes ind i familier som kæmper med økonomien, sociale problemer, og konfronterer deres indre dæmoner dagligt pga. psykisk sårbarhed vil altså have en markant højere risiko for at opleve, at deres mor bliver udsat for vold.

Fysisk vold er i sagens natur et fænomen, der har fyldt meget i både det præventive og recovery orienterede arbejde gennem årene. Nyere forskning har imidlertid også fokuseret meget på omfanget og effekterne af psykisk vold²⁷, som navnlig kommer til udtryk i form af vedvarende trusler, devaluerende behandling, følelsesmæssig manipulation og kontrollerende adfærd. Niveauet af psykisk vold mod kvinder er i Danmark ca. 3-4 gange højere end fysisk vold, idet næsten 20 procent af alle kvinder oplever psykisk vold på et tidspunkt i deres liv. Dette er et mønster vi genkender fra mødet med fondens brugere, hvor historier om fysisk og psykisk vold som nævnt er en tilbagevendende grund til, at særligt mødrene har valgt at bryde med deres partner. Statistisk øger det risikoen for psykisk vold mod kvinder, hvis man er ung og har børn, kæmper med økonomiske problemer og ikke er under uddannelse. Kvinder med anden etnisk herkomst end dansk er særligt sårbare, da de oplever dobbelt så meget fysisk og psykisk vold, og kommer man fra en barndom som anbragt, er der mere end tre gange så stor risiko for, at man vil blive udsat for partnervold.

Voldens konsekvenser – uanset om den kommer fysisk eller psykisk til udtryk – giver lige så store ar på sjælden og sindet, som længere perioder med hjemløshed kan resultere i. Den manglende respekt for kvindernes krop, grænser og ret til selvbestemmelse forfølger dem i form af markant forøget risiko for angst, depression, koncentrationsbesvær samt knuste forhåbninger til fremtidige parforhold, som alle er hyppige konsekvenser af partnervold²⁸. Forældre der beder fonden om hjælp i kølvandet på et forlist forhold eller et igangværende brud, som enten er, eller har været præget af vold, er således særligt udsat for negative, psykiske følgeeffekter.

Et liv udenfor – Minoritetsbaggrund

En stigende del af de forældre, der henvender sig til fonden, er enlige forsørgere med minoritetsbaggrund. De fleste af forældrene i denne gruppe er rundet af de samme problemstillinger, som vi allerede har beskrevet for forældre med baggrund i den kulturelle majoritet i Danmark. Dog er der særlige faktorer, der adskiller minoritetsforældrene, og giver anledning til nogle yderligere udfordringer, som det er vigtigt at være opmærksom på i arbejdet med denne gruppe.

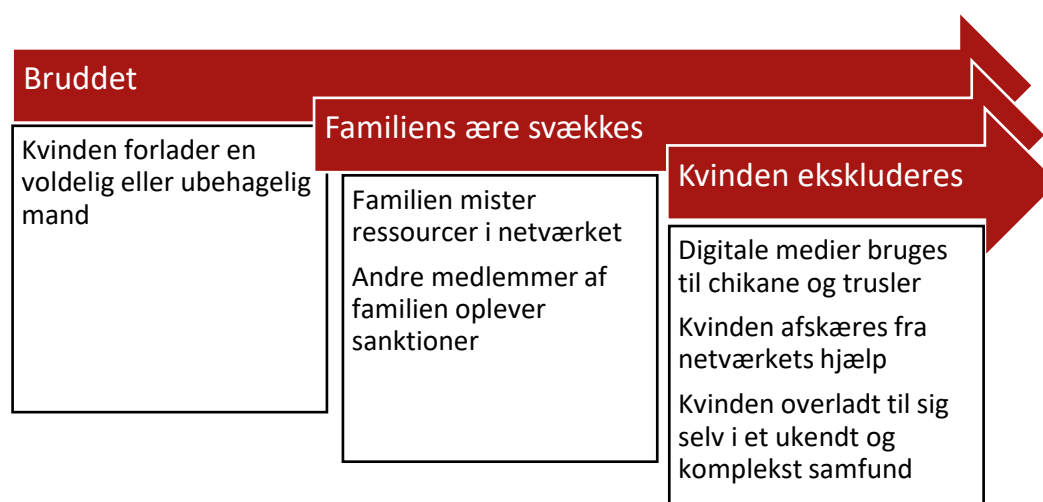
Man taler om, at der i Danmark er en ”skilsmissekultur”, dvs. at der ikke er særligt moralsk stigma forbundet med skilsmisse, og at der er tradition for en eller anden form for samarbejde omkring børnene, samvær mv. Sådan forholder det sig ikke for minoritetskvinder generelt. I mange minoritetsmiljøer er der en manglende accept af skilsmisse, især for kvinders vedkommende, og som følge heraf er det ikke sjældent, at de oveni skilsmissen oplever at blive udstødt af familien²⁹. Den i forvejen voldsomt sårbare situation det er at blive alene – måske særligt som enlig mor – bliver dermed forværret, da

²⁷ Ottosen og Østergaard 2018.

²⁸ Ottosen og Østergaard 2018 og Beck og Elklit 2012.

²⁹ Danneskiold-Samsøe et al 2011 og Ottosen et al 2014.

man typisk vil miste ikke blot den vante ramme om hverdagen men også støtte samt praktisk og økonomisk hjælp fra næsten alle dem, man tidligere har forladt sig på. For nogle af kvinderne kan det endda være tæt på umuligt overhovedet at bryde med manden, hvis han ikke accepterer at blive skilt, idet han i lande uden tilstrækkelige muslimsk-juridiske autoriteter har en meget stærk ret til at fastholde kvinden i ægteskabet³⁰. De voldsomme konsekvenser kan brede sig som ringe i vandet, når familiens ære sættes på spil. Ens egen beslutning om at forlade en voldelig ægtemand i Danmark kan betyde, at niecen i Pakistan får brudt sin forlovelse. At man derfor kan risikere at ændre radikalt i ikke bare sin egen men også i resten af familiens livsvilkår, er bare en af de kulturelt betingede barrierer, som gør det at bryde med partneren til en potentiel meget omsiggribende livsbegivenhed for kvinderne.

En del af kvinderne vil samtidig være udsat for chikane af den store, udvidede familie, fordi den fraskilte kvinde udgør en trussel mod familiens omdømme. Dette betyder, at den minoritetsetniske, fraskilte kvinde og hendes børn kan være særligt udsatte, når de står uden familie og netværk, og samtidig ofte er udsat for sladder og anden bagvaskelse. Interview med minoritetskvinder, som har brudt med en voldelig partner, beretter om familie og relationer som opfinder dramatiske fortællinger om sygdom i familien for at lokke dem ud fra krisecentre. Andre ringes op og trues med vold eller endda drab, hvis de ikke vender tilbage til familien, og flere beretter om digitale bombardementer fra netværket i form af fordømmende SMS'er og Facebookbeskeder. Det hører her med til fortællingen, at det ofte er forbundet med stor personlig risiko også for personer i kvindernes netværk at hjælpe dem. Aktiv støtte til eller manglende fordømmelse af den skilte kvinde kan dermed så tvivl om egen ære, hvorfor de også risikerer sanktioner eller ligefrem udstødelse. Herboende imamer eller andre med autoritet indenfor islam, der forsøger at hjælpe kvinderne med at opløse den muslimske vielse, nikah, kan på samme måde risikere repressalier fra familien³¹.

De voldsomme krav til kvinderne om at fungere som bannerførere for familiens ære kan sammenlignes med de krav til femininitet, som vi satte fokus på tidligere i forhold til

³⁰ Liversage og Petersen 2020.

³¹ Liversage og Petersen 2020.

hjemløshed. Krav om renlighed, pænhed og kontrol over egen krop og sind udadtil bliver for etniske minoritetskvinder således ofte kombineret med æresrelaterede krav til deres livsførelse. Hvor det at forlade en voldelig mand vil blive mødt med stor omsorg og forståelse fra de fleste i majoritetskulturen i Danmark, vil kvinder fra etniske minoriteter altså ofte blive dobbeltramte, når de bliver alene – de mister deres hverdagsliv, bolig, familie og venner. De enlige mødre med etnisk minoritetsbaggrund møder os derfor ofte tynget af skam, selvbeprejelse og ekstrem ensomhed samtidig med, at de er socialt udsatte på mange andre områder.

Der er endvidere undersøgelser, som indikerer, at udsatte minoritetskvinder i voldelige forhold oftere bliver udsat for økonomisk vold. Begrebet dækker over, at kvinderne bliver frataget deres økonomiske frihed, og fx ikke har adgang til penge udenom deres mand, ikke må tage arbejde udenfor hjemmet, eller at deres personlige oplysninger bliver misbrugt af familiemedlemmer til fx at optage lån i deres navn. Flere af kvinderne bliver holdt i uvidenhed om deres råderet over egne penge og identitet, og for flere er det først efter bruddet med manden, at de bliver introduceret til begreber som Nem-ID, Netbank mv. Volden har oftest psykiske konsekvenser, som i sig selv kan være meget invaliderende, men den manglende erfaring med at forvalte egen økonomi og navigere i det komplekse, danske system af rettigheder og pligter er endnu et eksempel på den særlige udsathed hos mange minoritetskvinder, som bliver alene.

"Goddag.

Jeg skriver på min mors vegne. Min mor har sendt en skilsmisseansøgning til familieretshuset, og mine forældre skal nu skilles. Jeg, min mor og bror har nu intet sted at bo. Historien er, at min far yder psykisk vold. Han har et voldsomt temperament, og chikanerer/truer os. Vi står i en kritisk situation og vi har virkelig brug for en akut bolig eller lignende. Vi har haft kontakt med alle krisecentre i området, men ingen har ledige pladser. Håber I vil hjælpe os."

Da livsvilkårene for denne gruppe dermed ofte er anderledes på en række områder, er der også behov for forskellige tilbud til dem i fondens regi. Den støtte som forældre med minoritetsbaggrund tilbydes, skal være af fagpersonale, der har en særlig indsigt i og viden om kvindernes livsvilkår. Da en del eneforældre med minoritetsbaggrund er afskåret fra kontakt til deres familie og hidtidige netværk, og samtidig måske står uden for arbejdsmarkedet, er nogle af fokusområderne for denne målgruppe derfor at hjælpe dem med at forvalte deres rolle som selvstændig borger overfor systemet, etablere nye netværk og komme i arbejde eller uddannelse.

Børnene i familier med minoritetsbaggrund har desuden også nogle særudfordringer. VIVE har i 2014 lavet en undersøgelse, som går tæt på forholdene for skilsmissebørn med etnisk minoritetsbaggrund³². Undersøgelsen viste bl.a., at antallet af skilsmisser i etniske minoritetsfamilier er steget de senere år. Men disse børn har nogle særlige udfordringer. Familierne er ofte præget af dramatiske skilsmisser, der betyder, at forældresamarbejdet efterfølgende er vanskeligt. Sammenlignet med danske skilsmissebørn har børnene fra minoritetsfamilierne gennemgående mindre samvær med faderen, og de bor oftere hos moderen. Over halvdelen af børnene vokser op i fattigdom³³, og langt flere minoritetsbørn

³² Ottosen et al 2014.

³³ Målt ud fra OECD's fattigdomsgrænse

end etnisk danske børn har mødre, der står helt uden for arbejdsmarkedet, og som modtager kontanthjælp eller førtidspension.

Undersøgelsen fra VIVE peger på, at der mangler en kultur for håndtering af skilsmisse i de etniske minoritetsmiljøer, da forældrene har rødder i samfund, hvor der ikke er tradition for at bryde med en ægtefælle. Det betyder, at det kan være svært at forme en rolle som skilsmisseforældre: Hvad skal man sige til børnene? Hvordan får man en samværsordning i stand, der fungerer? Og hvordan samarbejder man som skilte forældre?

At de enlige kvindelige mødre med minoritetsbaggrund er begyndt at fylde meget i fondens regi giver derfor ekstra udfordringer, da der altså her er tale om en gruppe, som ofte har en endnu svagere ressourcemæssig base at bygge videre på end de udsatte, etnisk danske forældre.

Børnene – Et liv i mistrivsel med fremtiden på spil

Vi har indtil videre primært koncentreret os om de udfordringer, som opleves af de enlige forældre, vi møder – problemer, som hæmmer kvaliteten af deres eget liv, og begrænser mulighederne for at skabe en tryk ramme om familien. I dette afsnit ser vi nærmere på børnene i udsatte familier. Ligesom den sociale udsathed sætter sit kraftige præg på forældrene, kan man også spore tydelige effekter af et liv i svære omstændigheder hos børnene, bl.a. i deres følelsesliv, selvopfattelse og adfærd.

Med udgangspunkt i nyere dansk forskning beskriver vi effekterne på tre overordnede områder af børnenes hverdag: internt i familien, udenfor familien samt børnenes indre liv i form af deres tanker og følelser³⁴. Da vi i de foregående afsnit har set, at børnene ofte kommer fra familier med lavere uddannelsesniveau, økonomiske udfordringer samt svagere tilknytning til arbejdsmarkedet, fokuserer vi særligt på mønstre hos børnene, der kan kobles til disse socioøkonomiske baggrundsfaktorer i familien. De tendenser og udfordringer vi gennemgår, som præger mange i den ressourcefattige del af befolkningen, vil med stor sandsynlighed være karakteristiske for enlige, udsatte forældres børn.

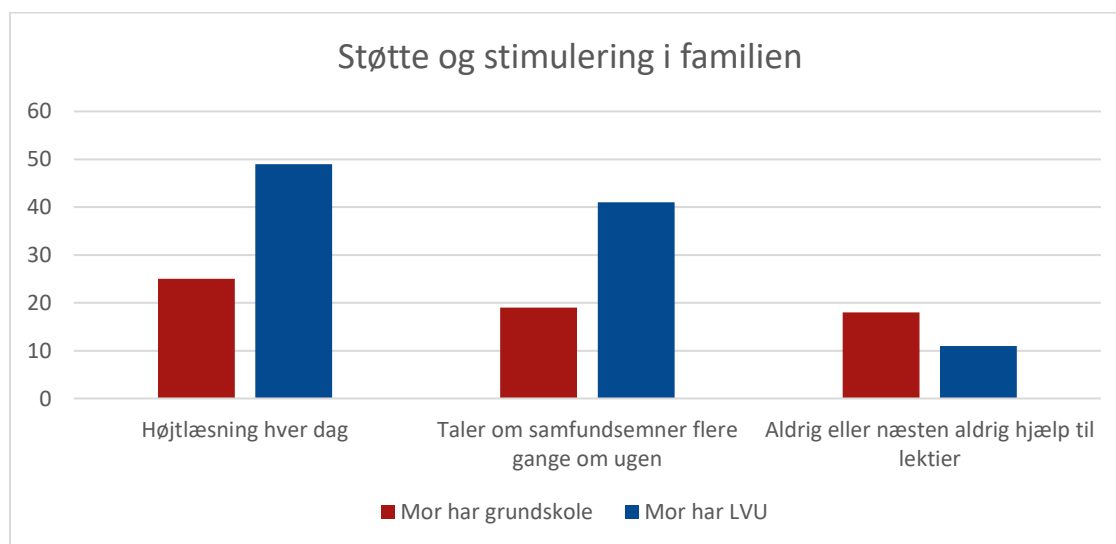
Børnenes liv i familien

En vigtig del af et godt børneliv er, at man tidligt bliver vænnet til en sund og varieret kost. Det giver for det første et solidt afsæt for at holde energiniveauet højt i løbet af en dag med læring og leg i skolen. For det andet er det centralt for at undgå problemer med overvægt, som udover de sundhedsmæssige risici for udvikling af diabetes og andre livstilsbetingede sygdomme gør en forskel for børnenes selvbillede. Overvægt kan desuden øge risikoen for, at barnet vil opleve mobning i skolen. Endelig vil børnene, alt andet lige, have en tendens til at videreføre de kendte kostmønstre fra deres eget familieliv, da det både er nemmere at overskue, og samtidig føles velkendt. De oplevelser de får med sig, vil derfor også kunne præge næste familiegeneration.

³⁴ Den primære kilde til dette afsnit er VIVE's seneste kortlægning af børn og unges forhold i Danmark fra 2018 (Ottosen et al 2018). Analysen måler de socioøkonomiske faktorer via mødrenes uddannelsesniveau, forældrenes arbejdsfrekvens samt familiens velstandsniveau (fattig vs. ikke-fattig). Hvor der ikke er henvist til andre kilder, trækker vi således på denne undersøgelse.

Der er en tendens til, at sund kost i familiens hverdag følger moderens uddannelsesniveau. Sammenlignet med børn, hvis mødre har en længere videregående uddannelse (LVU), får 3-19-årige børn af mødre, som alene har en grundskoleuddannelse, betydeligt oftere sodavand og fastfood i løbet af ugen. Et tilsvarende mønster ses i mængden af frugt og grønt i måltiderne – mere end dobbelt så mange i de lavt uddannede familier får ikke disse madvarer hver dag. Der kan være mange årsager til dette, men for fondens målgruppe af enlige forældre vil de budgetmæssige begrænsninger, vi tidligere så nærmere på, være en nærliggende forklaring. Følelser af afsavn og stress kan desuden være medvirkende til, at man måske spiser mere fastfood og oftere drikker sodavand. I en presset dagligdag, er det nemmere at spise købmad, og måske er det samtidig netop turen til McDonalds, der kan løfte humøret hos børnene. Desværre har et større forbrug af den slags billige hverdagsglæder også konsekvenser for børnenes helbred. Problemer med overvægt og svær overvægt ses omkring dobbelt så ofte i familier med en lavere socioøkonomisk status. Eksempelvis er det kun omkring 11 procent af børn, hvis mødre har en længere uddannelse, som kæmper med vægtproblemer. Det tilsvarende tal for de grundskoleuddannede mødres børn er 22 procent.

Børn har desuden brug for at få stimuleret deres lyst til at lære. Forældre, der både har evnen og overskuddet til at aktivere denne nysgerrighed, hjælper dem dermed til større deltagelse i skolen, og kan desuden guide dem på vej mod aktiviteter og læring, der i sidste ende kan være grundlaget for deres ambitioner som voksne. Forældrene kan stimulere lysten på flere måder. Mødet med samfundets kulturinstitutioner er oplagt, ligesom eksponering for bøger, film samt snak i hjemmet om politik, kultur og sociale emner alle er måder at anspore børnene til at undres og undersøge, forme holdninger samt skærpe deres kognitive evner.

Også på dette område gør de socioøkonomiske faktorer sig tilsyneladende gældende. Hvor næsten 50 procent af de 3-7-årige børn med højtuddannede mødre får læst højt hver dag, og 41 procent af de 11-19-årige snakker med forældrene om fx politiske eller kulturelle

emner flere gange om uge, er dette kun tilfældet for omkring halvdelen af de børn, hvis mødre kun har en grundskoleuddannelse. Niveauet af lektiehjælp følger også i et vist omfang mødrenes baggrund. For de 7-15-årige får 18 procent aldrig eller næsten aldrig hjælp af forældrene til deres lektier mod 11 procent af LVU mødrenes børn. For de 19-årige børn er tallene henholdsvis 53 og 30 procent – altså mere end en fordobling af forskellen fra de tidligere år. Dette kan selvfølgelig skyldes, at de ældre børn i de socioøkonomisk svagere familier enten ikke er i uddannelse, eller at de ikke ønsker hjælp i samme omfang. Det kan dog samtidig skyldes, at forældrene ikke føler sig klædt på til at hjælpe de ældre børn. Undersøgelser har i den forbindelse vist, at konflikter omkring lektiehjælp, som efterlader børnene med en følelse af utilstrækkelighed, har en negativ virkning på lysten til at lære.

Der er også forskelle i graden og typen af de kulturoplevelser, som børn fra forskellige hjem typisk oplever. Selv om skole og daginstitutioner formentlig i et vist omfang sørger for, at alle børn i de tidlige år bliver eksponeret for kultur i form af film, skuespil og udstillinger på videnscentre som museer mv., er der stadig et gab, især hvad de mere tunge kulturtilbud angår. Hvor forskellene er noget mindre mellem de sociale lag i forhold til børnenes oplevelser af sportsbegivenheder (fx fodboldkampe) og biografbesøg, var der blandt de 7-19-årige fra de lavt uddannede mødres hjem 27 procent, der hverken havde været i hverken teater eller på museum i 2018. Andelen blandt de højtuddannede mødres børn var til sammenligning 5 procent³⁵. Familier har forskellige præferencer, og det er selvfølgelig muligt, at fx museet bliver aktivt fravalgt. Der er i princippet ikke noget i sig selv, der gør det bedre at se en film derhjemme end at tage på Nationalmuseet. Mønsteret er imidlertid, at de mere socialt stærke børn oplever hele paletten af kulturtilbud, hvor børn af fattige og lavtuddannede enten undværer disse helt eller delvist. Dermed får de heller ikke samme muligheder for at forstå og stille spørgsmålstejn ved verden, og at dette særligt gør sig gældende for netop de kulturoplevelser, der ligesom restaurantbesøg og ferier let kan ende som ofre for et stramt budget, kan være hæmmende for børnenes udvikling og chancer i livet.

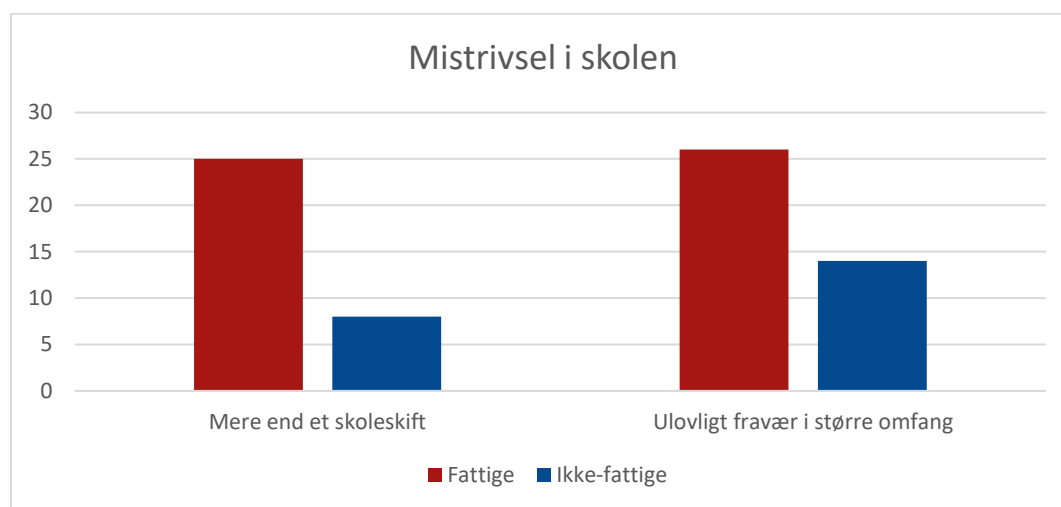
Mønstrene i børnenes familieliv giver samlet indtryk af, at børnene i socialt udfordrede familier ikke stimuleres og guides i samme omfang som børnene fra bogligt og økonomisk stærkere hjem. Dette vil for manges vedkommende sætte sig spor i deres kroppe, tankegange og kulturelle liv, også når de selv bliver voksne.

Børnenes liv udenfor hjemmet

De primære arenaer, hvor børnene udfolder sig selv udenfor hjemmet er selvfølgelig skolen og fritidslivet i fx sportsforeninger, klubber samt for de ældre børn på jobmarkedet. Det er her, de træder deres første skridt ind i de velfærds- og civilsamfundsinstitutioner, som skal hjælpe til at danne fundamentet for et voksenliv med arbejde, venner og stimulerende hobbyer. Det er desuden her, de danner deres identitet, og den feedback de modtager udenfor hjemmet, vil for mange børn og unge i høj grad være udslagsgivende

³⁵ At der er tale om årlige statistikker gør det potentielt mere opsigtsvækkende – børnene fra de mere uddannelsesstærke hjem vil med stor sandsynlighed have oplevet de finkulturelle tilbud mere end en enkelt gang.

dels for deres selvbillede, samt for hvor meget de lægger af sig selv i det omgivende samfund som voksne.

Skolen og det videregående uddannelsessystem følger børnene fra en meget tidlig alder, og er i den sammenhæng afgørende for deres oplevelse af personlig succes og fiasko. Der er dog meget, der tyder på, at skolen for mange børn i de socialt og økonomisk svagere familier lader til i højere grad at være forbundet med problemer og nederlag. Antal af skoleskift er højere, og faktorer som skoleglæde, ulovligt fravær i form af pjækkeri og oplevelsen af mobning er alle højere for børn i de socioøkonomisk svage familier. Børn af fattige, arbejdsløse og lavtuddannede forældre oplever alle i markant højere grad at skifte skole to eller flere gange end børn fra de mere robuste hjem med kernefamilier og høj uddannelse. Eksempelvis har 25 procent af børn i fattige familier oplevet flere skoleskift, hvor dette kun er tilfældet for 8 procent af andre børn. Der er desuden flere, der pjækker. Igen tegner de fattige børn sig for store andele – 26 procent har haft ulovlig skolefravær flere gange eller i mere end en hel dag, hvor tallet er 14 procent for resten af børnene. Også eneforsørgernes og de lavtuddannede mødres børn har tilsvarende fraværstal, og til sammenligning dobbelt så meget fravær som børn i kernefamilier og med stærk uddannelsesbaggrund i hjemmet.

Tallene for mobning taler et tydeligt sprog. 3-15-årige børn af lavtuddannede mødre bliver omkringt tre gange så ofte ofre for mobning i skolen som deres skolekammerater med højtuddannede mødre. Dette kan formentlig i et vist omfang forbindes med både de

"Jeg står i den situation, at min mand vil skilles. Vi har søgt om separation og den er nu under behandling. Vi har været sammen i mange år, og har været gift i to år. Vi har to børn, drenge, på 10 og 16 år. Vores ældste søn har de seneste år haft problemer. Det startede med mobning, han skiftede skole og kom så ud i et hashmisbrug. Han har gået på en behandlingsskole for unge, og har også været ude i småkriminalitet med nogle bøller, der har givet ham bank, og hvad ved jeg. Han er nu endelig på ret kurs, og nu kommer der så en skilsmisse oveni."

højere tal for overvægt, samt de hyppigere skoleskift, som samme gruppe oplever. Tegnene på mistrivsel i skolen er således ganske klare, og lader til at være forbundet med børnenes familiemæssige baggrund, og de udfordringer det kan give at blive målt op mod andre børn i hverdagen med pænere tøj, normalvægt og en større kulturel horisont.

Oplevelsen af mistrivsel ser ud til i høj grad at slå igennem i børnenes præstationsniveau. Både for de 15-årige og 19-årige er der klare socioøkonomiske mønstre i karakteruddelingen. Over halvdelen af børnene med ledige forældre eller en lavt uddannet mor får gennemsnitligt under 7 i karakter og kun mellem 8-10 procent af dem får de højeste karakterer. Børn fra de højere sociale klasser opnår tre gange så ofte de højeste karakterer på skalaen. Den sociale skævhed i karaktermønstret ser samtidig ud til at blive værre, jo ældre børnene bliver.

Livet udenfor skolen repræsenterer både muligheden for at opnå adspredelse, sociale relationer samt succesoplevelser, som enten kan komplimentere skolelivet, eller måske i nogen grad opveje for negative oplevelser. Det er samtidig en oplagt del af en sund fritid, som ellers hurtigt kan blive domineret af manglende aktivitet foran hjemmets skærme. Det kræver dog, at familien har råd til, at børnene kan deltage, og ofte vil man som forælder kunne gå forrest med et godt eksempel, så børnene følger med ind i foreningslivet, eller fatter interesse for en bestemt sportsgren. Børn fra fattige familier er dog tilsyneladende i et vist omfang ekskluderet fra deltagelse i organiseret sport og motion. Hele 38 procent af de 7-19-årige dyrker således ingen form for sport i fritiden, hvor tallet er 19 procent for de ikke-fattige børn. Mønsteret kan formentlig i høj grad forklares netop af de pressede budgetter i familierne, og samtidig ved vi som tidligere nævnt fra andre undersøgelser, at socialt udsatte borgere i markant lavere grad deltager i faste fritidsaktiviteter³⁶. Det virker derfor nærliggende, at børnene heller ikke i samme omfang tilskyndes af forældrene til at være aktive i foreningslivet, og måske ender med at kopiere forældrenes mere isolerede tilværelse i hjemmet. Lignende tendenser kan ses i antallet af 15-19-årige med et fast fritidsjob, hvor særligt børn fra de fattige familier præget af ledighed mindre ofte er i arbejde. Hvorvidt de unge spejler mønstre fra deres forældre, eller måske i højere grad bliver fraserteret som ansøgere pga. fx hvor de bor, deres udseende eller lignende, er svært at sige. Under alle omstændigheder får færre af de unge fra de socialt svage familier den tidlige tilknytning til arbejdsmarkedet, som et fritidsjob repræsenterer. Det lader altså til at være endnu et område, hvor børn fra de lavere sociale lag har svært ved at følge med deres jævnaldrende.

Mistrivsel i skolen, lavere engagement i civilsamfundets foreningsliv samt en mindre tendens til at finde arbejde i fritiden kan siges at være tegn på vanskeligheder med at blive integreret i samfundet. Risikoen for at flere i løbet af ungdomslivet som resultat enten udvikler en negativ "modkultur" overfor det etablerede, eller lettere bliver ofre for andres overgreb, virker nærliggende, og der er også tegn på dette. Både børn af lavt uddannede mødre og dem med omfattende ledighed i familien har mellem dobbelt og tre gange så ofte være udsat for flere tilfælde af kriminalitet end andre børn og unge i alderen 11-19 år. Det samme gælder risikoen for at blive udsat for voldtægtsforsøg for piger af ledige forældre. Mønsteret gentages også, når de 15-19-årige unge ender i rollen som gerningsmand for andre typer af kriminalitet end tyveri, som fx vold og hærværk. Konsekvensen ved at ende

³⁶ Benjaminsen et al 2017.

i offerrollen er særligt graverende. Hele 51 procent af de unge, som selv har været udsat for kriminalitet mere end én gang, bliver selv gerningsmænd til de mere alvorlige former for lovovertrædelser.

Også hvad angår oplevelser udenfor hjemmets rammer fremstår de socialt svagere gruppers børn således mere sårbare end deres jævnaldrende. En dagligdag derhjemme præget af forskellige former for underskud bliver derfor ofte kombineret med et skoleliv præget af nederlag samt en mere isoleret ungdomstilværelse med lavere integration i samfundets institutioner. Et solidt fodfæste i disse arenaer vil ofte være afgørende dels for gradvist at spore børnene ind på et professionelt kald, og giver samtidig adgang til nye oplevelser, indsigt og givende, personlige relationer. De børn, der ikke opnår dette tidligt i livet, risikerer at kæmpe med tilsvarende problemer igen som voksne.

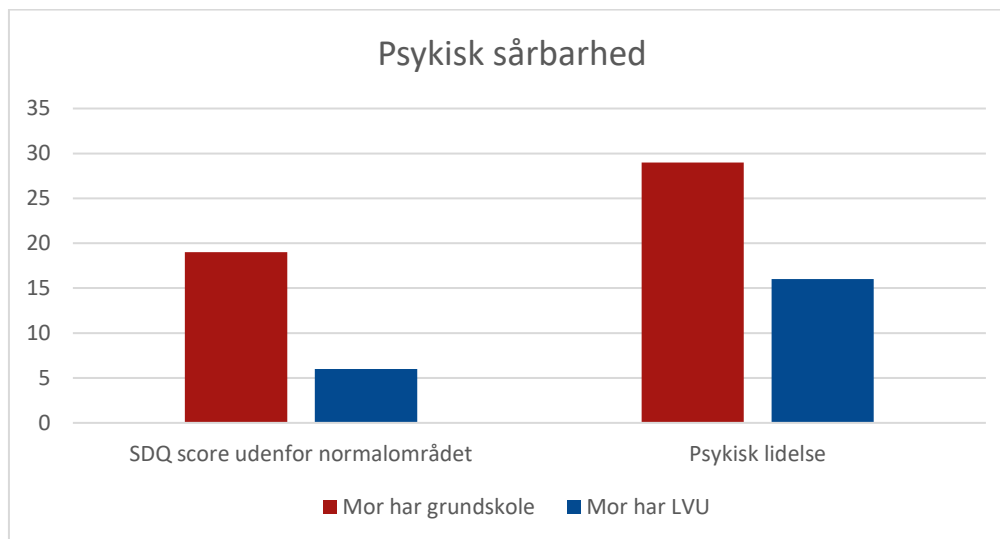
Børnenes følelsesmæssige trivsel

Udover tendenser i børnenes oplevelser og adfærd i og udenfor familiens rammer er det vigtigt at se på, om de socioøkonomiske baggrundsfaktorer også kan forbindes til tendenser med mistrivsel på det personlige, følelsesmæssige plan. Det er én ting at opleve mobning og andre nederlag i skolen eller at ende udenfor fællesskabet i det lokale foreningsliv. Hvis der samtidig manifesterer sig problemer i form af psykiske lidelser, tilknytnings- og tillidsproblemer eller oplevelsen af, at man ikke er velkommen i samfundet generelt, vil det være tidlige tegn på de alvorlige, potentielle konsekvenser af at vokse op under vanskelige livsvilkår.

Børn og unge i alderen 2-17 kan udvise specifikke tegn på mistrivsel, som i en række undersøgelser på tværs af landegrænser er blevet forbundet med tendenser til psykiske problemer og manglende evne til at mestre hverdagen. De vigtigste af disse er blevet samlet i ét spørgeskema, det såkaldte SDQ-skema³⁷, som kan udfyldes af forældrene eller børnene selv afhængig af deres alder. Spørgsmålene munder ud i en samlet score, som placerer børnene i et af tre områder: normalen, grænsen til normalen eller udenfor normalområdet.

Igen kan den sociale slagside ved de socioøkonomiske faktorer umiddelbart genfindes. Børn i alderen 3-15 år med lavtuddannede mødre, ledige eller fattige forældre har mellem dobbelt og tre gange så stor risiko for at befinde sig enten i grænseområdet eller uden for normalområdet på SDQ skalaen. Særligt en score i sidstnævnte område indikerer større trivselsproblemer, som typisk vil kræve målrettet intervention for at indkredse præcis, hvad der giver anledning til børnenes problemer og afhjælpe dette. Forskellene mellem de forskellige grupper af børn peger altså i retning af, at den støtte, livsstil og oplevelseshorisont de har adgang til i familien, samt deres oplevelser udenfor de hjemlige rammer, manifesterer sig i målbart flere og større trivselsproblemer, end man ser hos andre børn.

³⁷ Forkortelsen står for "Strengths and Difficulties Questionnaire". Det består af en række spørgsmål om barnets tilstand og adfærd, fx hvor godt det kommer overens med jævnaldrende, om barnet tit lyver, let bliver distraheret osv. Spørgsmålene søger at måle fem grundlæggende områder ved barnets adfærd og psyke, bl.a. eventuelle følelses- eller opmærksomhedsmæssige problemer. SDQ er valideret og anvendt i mange lande, og selv om det ikke kan stå alene som diagnostisk værktøj, er det en velunderbygget måde at undersøge børn og unges psykiske trivsel på.

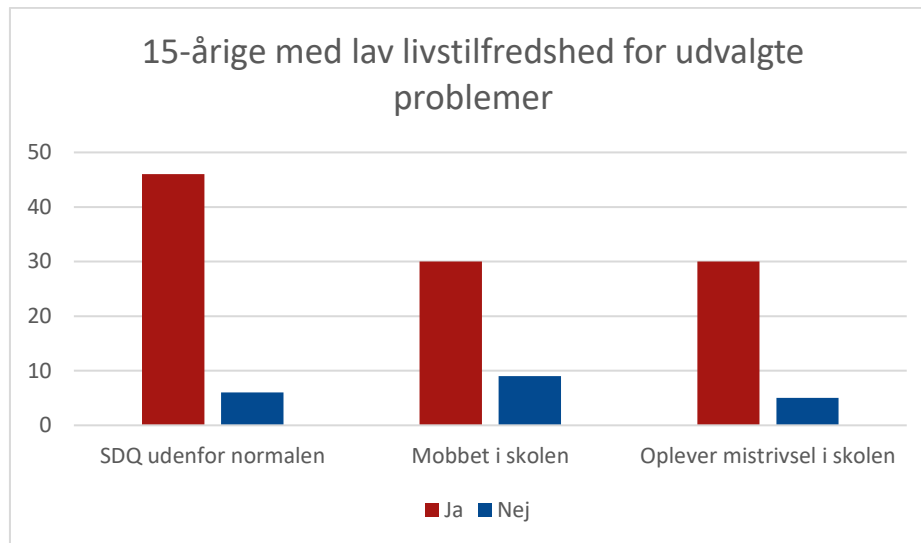

Lignende tendenser viser sig i oplevelsen af psykiske problemer generelt for de lidt ældre børn. Andelen af 15-19-årige med lavtuddannede mødre og forældre i arbejdsløshed kæmper dobbelt så ofte med psykiske lidelser. Eksempelvis er dette tilfældet for 29 procent af børn, hvis mor kun har færdiggjort grundskolen, mod 16 procent af mødre med en længere videregående uddannelse. Tallene for spiseforstyrrelser er mindre, men det skævvredne forhold mellem de to grupper gentager sig. Også børn af enlige forældre har gennemsnitligt en højere frekvens af psykiske problemer end børn, som lever i kernefamilier. Som vi tidligere har været inde på, er psykiske problemer umiddelbart tæt forbundet med risikoen for både udsathed og ensomhed som voksen, hvorfor det er opsigtsvækkende og alarmerende, at så mange børneliv i de socioøkonomisk dårligst stillede dele af befolkningen er præget af psykisk mistrivsel.

De underliggende udfordringer med psykisk sårbarhed har samtidig en tendens til at følges med oplevelsen af diskrimination. Flere unge fra en svag socioøkonomiske baggrund føler sig simpelthen forskelsbehandlet – typisk pga. deres tøj eller udseende. 19 procent af børn med lavtuddannede mødre og 22 procent af dem med arbejdsløse forældre føler på denne måde, at de bliver behandlet anderledes pga. ting, de ikke selv har nogen indflydelse på. Særligt børn af lavtuddannede indvandrere føler sig udsat for negativ forskelsbehandling, hvorfor etnicitet og social status ser ud til at forstærke hinandens negative effekter på dette område.

Livstilfredshed

Overordnet set kan social klasse forbindes med niveauet af tilfredshed med livet – således har over dobbelt så mange børn og unge i alderen 11-19 år med socioøkonomisk svage forældre svaret, at de oplever lav livstilfredshed ved sammenligning med deres jævnaldrende fra de økonomisk og uddannelsesmæssigt stærkere hjem. Dette ses også for børnene af enlige forældre, hvor 21 procent oplever lav, generel livstilfredshed mod 10 procent af kernefamiliernes børn.

Børnene fra de socioøkonomisk dårligst stillede familier oplever som nævnt en række udfordringer, der knytter sig til både livet i og uden for familien. De er sjældnere glade for at gå i skole, bliver hyppigere ekskluderet via mobning, og har en større tendens til at udeblive fra det organiserede fritidsliv i sportsforeninger og lignende aktivitetstilbud. Samtidig er deres daglige liv mærket af følelses- og adfærdsmæssige problemer, som kommer til udtryk i bekymrende resultater ved eksempelvis SDQ-målinger. At børnene i høj grad både mærker og tænker over dette i dagligdagen kan ses, når man undersøger sammenhængen mellem disse faktorer og deres oplevelse af livstilfredshed. Hele 46 procent af de 15-årige børn og unge med en problematisk SDQ score svarer, at de oplever lav tilfredshed med livet. Dette er kun tilfældet for 6 procent af børnene med SDQ scores i normalområdet. Tallene for mobning og skoletrivsel vækker også opsigt. 30 procent af både de mobbede børn, og dem som er kede af at gå i skole, har svært ved at finde glæde i livet. Ser man på de 19-årige med både mistrivsel i skolen og lav livstilfredshed, er der igen en meget markant overensstemmelse, idet 44 procent af de, der ikke er glade for at gå i skole, også vurderer deres egen følelse af livstilfredshed lavt.

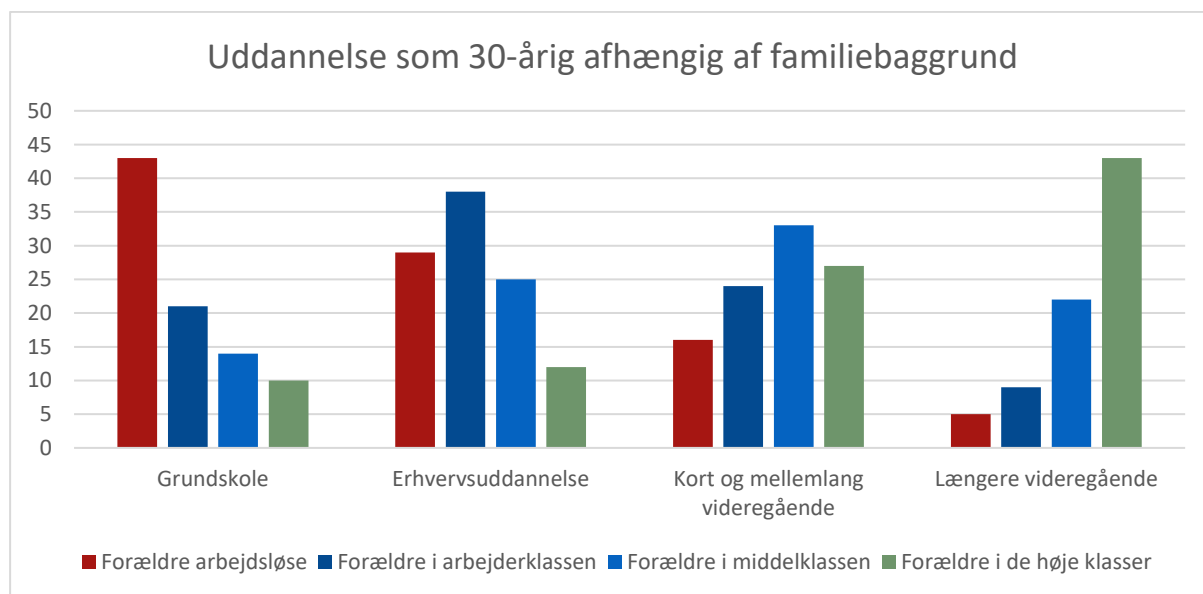
En barndom i risiko, et voksenliv i udsathed?

Vi har set, at børn fra udsatte familier i markant højere grad end andre børn præges af udfordringer, der synes at underminere deres trivsel og engagementet i livet både i og uden for familien. Mange børneliv i Danmark får ikke lov til at bære præg af stimuleret nysgerrighed, stærke sociale relationer samt en lethed og glæde ved livet. Forældre Fonden mener, at alle børn har ret til dette, uafhængigt af deres forældres økonomiske eller sociale status.

Hvilke spor sætter en barndom i skyggen af bl.a. tendenser til psykisk sårbarhed og tristhed i perspektiverne for børnenes voksenliv, og dermed potentielt for deres egne børns oplevelse i næste familiegeneration? Hvor stærk er effekten af både den direkte sociale arv fra forældrene i form af uddannelsesniveau og arbejdsfrekvens, og hvor meget mærker man arrene fra en barndom domineret af fx udstødelse, gentagne nederlag i skolen og et familieliv i underskud?

Spørgsmålet er genstand for flere undersøgelser, men svarene er samstemmende. De tidlige, formative år i familien og mønstrene af oplevelser og følelser i ungdomslivet er afgørende for perspektiverne i vores udvikling, samt for hvor vi lander i samfundets puslespil. Vores identitet og selvbillede smedes ud fra livets glæder og sorger, og vores forventninger til os selv og verden afspejler tit de forhold, vi har mødt i familien, i skolen og fra andre børn og unge i løbet af opvæksten. Lærer vi, at problemer kan løses, og at verden er til for at blive udforsket og erobret sammen med andre mennesker, vil vi med stor sandsynlighed realisere vores potentiale. Lærer vi det modsatte, ser tilværelsen hurtigt mørkere ud, og de højder og glæder, man kunne have nået, bliver henvist til dagdrømme og tanker om, hvad der kunne have været.

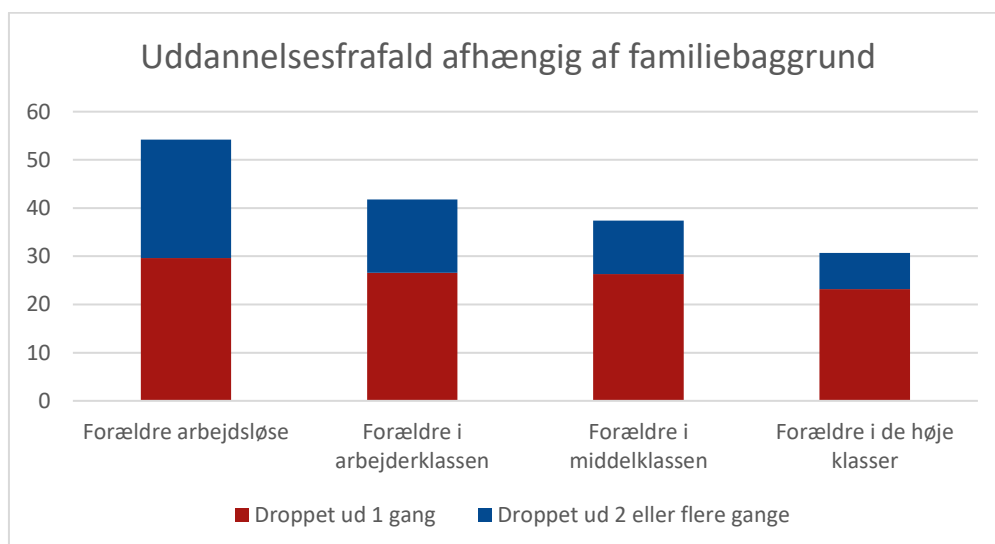
VIVE har forsøgt at undersøge, hvordan livet har formet sig for en række af de børn og unge, der var i mistrivsel i 2009, når man skruer tiden frem og møder dem i deres tidlige voksenliv i 2017. Resultaterne er slående, og understreger risikoen ved at efterlade børn og unge i længerevarende mistrivsel. Måler man mistrivsel ud fra blandt andet de følelsesorienterede spørgsmål fra SDQ'en samt egen vurdering af livstilfredshed, kan man statistisk forbinde de højere niveauer af psykisk mistrivsel med en markant forøgelse af risikoen for udfordringer med psykisk sygdom, arbejdsløshed og manglende uddannelse som voksen. Sammenhængen findes også, når man tager højde for bl.a. familiens socioøkonomisk baggrund, og understreger dermed den selvstændige, negative betydning af psykisk sårbarhed på ens chancer for skabe et stabilt og lykkeligt liv som voksen. Børn og unge, som viste tegn på stor mistrivsel i 2009, havde i 2017 mere end tre en halv gange så stor risiko for at have fået en psykiatrisk diagnose og mere end dobbelt så mange vil ikke have fået en uddannelse, som giver adgang til erhverv. Også risikoen for at være på overførselsindkomst stiger til det dobbelte for denne gruppe af børn og unge.

Billedet af børn og unge fra de bogligt og økonomisk svagere hjem, som enten ikke får taget en uddannelse, eller som gentager uddannelses- og erhvervsmønsteret fra

forældrene, ses også i andre analyser³⁸. Hvad børnene ser i hjemmet, og den måde deres opfattelse af egne muligheder i samfundet former sig på baggrund heraf, lader til at have en stor betydning for, hvordan deres voksenliv udfolder sig. Ser man på sammenhængen mellem forældrenes liv udenfor hjemmet i form af uddannelse og indtægt, og deres børns situation, når de har rundet 30, er der tydelige tendenser at spore. Omkring 40 procent af de børn hvis forældre var arbejdsløse i større dele af den periode, hvor børnene var mellem 10 og 15 år gamle, var uden anden uddannelse end grundskolen som 30-årige³⁹. Det er dobbelt så mange, som forældre i den lavere end af uddannelses- og indkomstskalaen, og omkring fire gange så mange, som børn af forældre i de socialt og økonomisk stærke samfundsgrupper.

Kun 5 procent af de børn, som til daglig har set deres forældre kæmpe med arbejdsløshed, har opnået en længere, videregående uddannelse som 30-årige, og for børn af forældre i arbejderklassen⁴⁰ er tallet 10 procent.

Lykken er ikke nødvendigvis gjort ved at tage en uddannelse, og det er vigtigt at understrege, at børn fra de mere privilegerede lag i samfundet også tager kortere uddannelser. Problemet opstår, når der reelt ikke er tale om aktive valg, men man i stedet enten mangler troen på egne evner, eller måske værre endnu – slet ikke betragter det som en mulighed til at begynde med, at man kan klare at tage en uddannelse. Man kan også betragte ønsket om at uddanne sig ud fra de andele, som er startet på uddannelser, men er faldet fra igen. Der er kun mindre forskelle ud fra familiebaggrund, hvis man ser på de andele, der er droppet ud af én uddannelse. Ser man derimod på, hvor mange der er stoppet på to eller flere uddannelser, bliver den sociale slagside tydelig igen. Næsten 25 procent af de unge med arbejdsløshed i familien er startet på og droppet ud af flere

³⁸ Toft-Pedersen 2019 og Dalskov og Nielsen 2019.

³⁹ AE Rådet har her set på tallene for børn fra årgang 1986.

⁴⁰ Der er her tale om forældre, som enten er ufaglærte, eller højest har opnået en erhvervsfaglig eller gymnasial uddannelse.

uddannelser, hvor dette kun gælder for 7,5 procent af børn fra de højere klasser. Der kan selvfølgelig være flere årsager til, at man stopper på en uddannelse, blandt andet at man er nødt til at prioritere sine børn i en presset hverdag. De mønstre vi har set tidligere, hvor mange børn fra de dårligst stillede sociale lag lærer at forbinde skole, eksaminer og klassekammerater med nederlag og eksklusion kan også gøre det overordentlig svært at klare sig gennem udfordringerne i uddannelsessystemet. Særligt hvis man også kæmper med psykiske udfordringer, og dermed føler sig endnu mere alene med kravene på studiet.

Med uddannelse stiger sandsynligheden for at finde et sikkert og tilfredsstillende arbejde, og muligheden for at skabe en god økonomisk ramme om familien bliver større. Det er heller ikke kun for den enkelte, at uddannelse fremstår som det bedste sats. Også som samfund bliver vi bedre stillet, når vi sørger for at forhindre, at børn bliver ofre for en socialt bestemt skæbne i mistrivsel og manglende muligheder. Beregninger lavet af Arbejderbevægelsens Erhvervsråd viser, at når man uddanner en ufaglært 30-årig til faglært stiger den gennemsnitlige beskæftigelse for vedkommende med 32 procent. Forestiller man sig et løft af 2000 personer fra ufaglærte til faglærte giver det en potentiel økonomisk gevinst for samfundet i milliardklassen⁴¹.

Vi har således set, hvordan en barndom i de socialt og økonomisk dårligere stillede samfundsgrupper risikerer at forfølge et stort antal børn langt ind i deres voksenliv. Jo mere udsat, jo større er risikoen. At det lader til at kunne gøre så stor en forskel for børnene, at deres forældre bliver hjulpet ud af forskellige former for udsathed, er endnu et tungtvejende argument for at facilitere kontakten så tidligt som muligt, og samtidig sørge for at det forældrene oplever, når de åbner op, har en karakter og intensitet som kan matche deres udfordringer.

Det er i vores øjne den bedste måde at sikre, at så få børneliv som muligt skæmmes af eksklusion og ulykke, og dermed undgå den ødelæggende effekt det har på voksenlivet efterfølgende.

Forældrenes udfordringer – Opsamling

Vi har forsøgt at skitsere de overordnede udsathedsproblematikker, som de grupper af enlige forældre vi arbejder med, typisk er berørt af, samt undersøgt de forskellige delaspekter af udsatheden. Fra kampen med at finde en egnet bolig til familien og den opslidende hjemløshedssituation, til risikoen for økonomisk, social og psykisk marginalisering samt de særlige problemer, der knytter sig til tilværelsen som enlige forsørger med minoritetsbaggrund i Danmark. Til sidst har vi set på børnenes vilkår i de socioøkonomisk svage familier, hvor bl.a. effekterne af en barndom i fattigdom hæmmer børnenes trivsel, og kaster en skygge over deres fremtidsudsigter via effekterne af psykisk sårbarhed og social arv.

Der er tale om tunge, sociale problemer, som kræver en massiv indsats af både det offentlige og aktørerne i civilsamfundet, hvis flere udsatte børnefamilier skal kunne få den kvalificerede og nærværende hjælp, som er nødvendig for først at stabilisere og herefter

⁴¹ Dalskov og Nielsen 2019.

arbejde med forældrenes evne til at skabe en bæredygtig dagligdag – både for dem selv og deres børn.

Vi går nu tættere på nogle af de udviklingstendenser i samfundet, som desværre gør udfordringen i arbejdet med at sikre boliger, tidlig hjælp og bedre veje i livet for udsatte, enlige forældre endnu større, og som øger behovet for private tiltag som Forælder Fondens tilbud om akutboliger og social støtte.

Strukturelle barrierer

Samfundet præges af en række tendenser, som på det strukturelle plan stiller store forhindringer op både for målgruppens muligheder for at hjælpe sig selv, samt for den offentlige indsats der ellers skulle bringe dem videre i livet. Disse tendenser gør bl.a. målgruppen svær at etablere kontakt til og hjælpe, før sociale, økonomiske og psykiske problemer har nået et omfang, hvor kun en helt specialiseret indsats kan gøre en forskel.

De vigtigste tendenser, som vi fokuserer på nedenfor, er:

- Manglen på tilgængelige, billige boliger særligt i de større byer
- Udpræget mistillid i målgruppen til det kommunale system

Boligmangel i byerne

Den første strukturelle barriere er simpel men fundamental. Der er mangel på billige boliger i de større byer. En stadig større tilflytning til særligt hovedstadsområdet har i en årrække øget efterspørgslen på boliger betydeligt, til det punkt hvor det er blevet almindeligt i den offentlige debat at sætte spørgsmålstejn ved, i hvor høj grad København også i fremtiden vil være en by, der kan rumme mennesker i forskellige økonomiske og sociale situationer. Flere kræfter driver udviklingen, som gør det særligt svært for økonomisk svagere samfundsgrupper at bevare fodfæstet i byerne.

Efterspørgslen på boliger har gennem en længere periode været kraftigt stigende. Den generelle tendens til større koncentration af befolkningen i byerne ses mest markant i København, der siden 2009 er vokset med lidt over 10.000 borgere om året⁴². Typiske tilflyttere er nye studerende og personer fra udlandet, som slår sig ned og bliver boende i byen. Samtidig er antallet af personer, som både vælger og har økonomisk mulighed for at bo alene i byerne steget markant, hvilket igen øger presset på markedet for boliger i den mindre og mellemstore ende. Dette har skruet konkurrencen om de eksisterende små og billigere boliger kraftigt i vejret, og dermed reduceret

"Jeg har i sommerferien talt med jer om, hvor jeg ligger på jeres akutliste. Jeg er alene med mine 2 børn. Deres far bor i udlandet og der er ingen kontakt. Jeg har meget lidt familie herhjemme og der er ingen kontakt. Jeg bor i en alt for dyr lejlighed til næsten 15000,- om måneden, fordi det var det eneste jeg kunne få, da jeg fra et arbejdsophold i udlandet ville tilbage til Danmark efter 5 år. Året efter min hjemkomst gik jeg ned med stress, og måtte opsiges mit fuldtidsarbejde og i stedet gå på dagpenge."

⁴² Københavns Kommune 2018.

adgangen til den type af boliger, som Forælder Fondens brugere har brug for, bl.a. i kraft af deres lavere indkomster. Siden 2013 har hovedstaden desuden oplevet en prisstigning på næsten 50 procent på ejerboliger, hvilket øger konkurrencen om byens resterende lejeboliger, hvor priserne siden 2011 ligeledes er steget med over 50 procent i nyere byggeri. De ældre og billigere boliger er svære at komme ind i, hvis ikke man har været skrevet op i mange år eller har særlige forbindelser.⁴³ Dette har betydet, at en gennemsnitlig lejlighed med blot et enkelt værelse nu koster over 7000 kr. om måneden. Skulle man som enlig forælder have brug for mere plads til sig selv og børnene, løber en almindelig toværelseslejlighed op i næsten 10.500 kr. om måneden. Selv for de heldige, som har mulighed for at få en bolig, kan det derfor være en betydelig udfordring bare at holde fast i den. Spørger man grupper af udsatte forældre om, hvorvidt de har haft problemer med at finde en bolig, de kan betale, svarer 72 procent af dem i én undersøgelse at dette er tilfældet. I samme undersøgelse havde 30 procent desuden været nødt til at flytte to eller flere gange indenfor en tre årsperiode⁴⁴.

Udbuddet af boliger udgør heller ikke et lys i mørket for de økonomisk trængte grupper. Nybyggeriet har næsten udelukkende været koncentreret om at øge antallet af mellemstore boliger på 80 til 120 kvm rettet mod børnefamilier og økonomisk stærke enlige. Samtidig viser beregninger fra 2018 et efterslæb på 4000 i udbuddet af ejerboliger i København under 60 kvm, når man sammenligner med efterspørgslen. Hvor fx studerende i et vist omfang har mulighed for at flytte sammen med andre i de større lejligheder, vil dette sjældent være muligt for enlige forældre, dels fordi de for mange andre grupper ikke vil udgøre en attraktiv sambo, og dels fordi de ofte har behov for mere plads end enlige uden børn. Endelig er den eksisterende boligmasse på både det private og almene boligmarked blevet dyrere på grund af renovering og sammenlægning af lejligheder⁴⁵. En tendens som i lighed med den nævnte markedsudvikling øger barriererne markant for den udsatte forældregruppe, vi arbejder med.

Selv med direkte hjælp fra kommunen har udsatte borgere svært ved at få adgang til boligmarkedet i de større byer. I en række projekter rettet mod at gentænke den offentlige indsats overfor hjemløse, udpeger både kommunen og forskere den strukturelle boligmangel som en af de væsentligste årsager til de store forskelle i resultaterne med den såkaldte "Housing First" indsats overfor hjemløse. Her tager hjælpen udgangspunkt i, og afhænger af, hurtig adgang til en fast bolig, som kan udgøre en tryk ramme at arbejde med borgernes sociale og psykiske udfordringer i. En kommune som havde mulighed for at tilbyde projektets deltagere permanente boliger oplevede, at 95 procent formåede at blive i boligen efter seks måneder. Til sammenligning havde en større kommune, som ikke havde denne mulighed, kun succes med fastholdelse i omkring halvdelen af tilfældene⁴⁶. Med andre ord kan selv den målrettede, offentlige indsats mærke restriktionerne på boligmarkedet i de større byer.

⁴³ Bolius 2019.

⁴⁴ Mødrehjælpen 2019.

⁴⁵ Copenhagen Economics 2018a, Copenhagen Economics 2018b, Københavns Kommune 2018 og Rådet for Socialt Udsatte 2015.

⁴⁶ Benjaminsen et al 2019

Selv om der kan være bedre boligperspektiver i at flytte væk fra de byer, der oplever stort pres på de billigere boliger, er dette sjældent så simpel en løsning som man kunne tro. For mange af forældrene vil en flytning til fx et landdistrikt betyde, at børnene hives op med rode og flyttes fra skole, venner, institutioner og fritidsliv, som måske netop er noget af det, der fungerer godt i børnenes liv, og som hidtil har skabt en grad af stabilitet og tryghed. For forældrene betyder en sådan løsning, at der bliver langt til job og uddannelse, og at det sociale netværk man har, der måske kunne støtte i en svær tid, ikke er der mere på samme måde. At flytte langt væk kan dermed have en enorm social slagside for disse familier⁴⁷. For andre familier betyder det at skulle flytte langt væk, at familien bliver revet endnu mere over. Hvis samlivsforælderen bliver boligløs, og finder en løsning langt fra børnenes skole, kan det betyde, at børnene ikke længere kan have en optimal samværsordning, men i stedet kun kan se den ene forælder sporadisk.

De kommunale tiltag for at hjælpe fondens målgruppe er desuden udfordret på andre områder, som i lighed med problemerne med at få adgang til faste boliger i byerne besværliggør indsatsen med de enlige, udsatte forældre. Der lader nemlig til at være en udbredt mistillid til særligt det kommunale system, hvilket kan gøre det svært for de offentlige tilbud at etablere kontakt i de tidlige faser af udsathed, hvor en intensiv og helhedsorienteret indsats kan gøre den største og hurtigste forskel for de berørte forældre.

Mistillid til myndighederne og sen kontakt

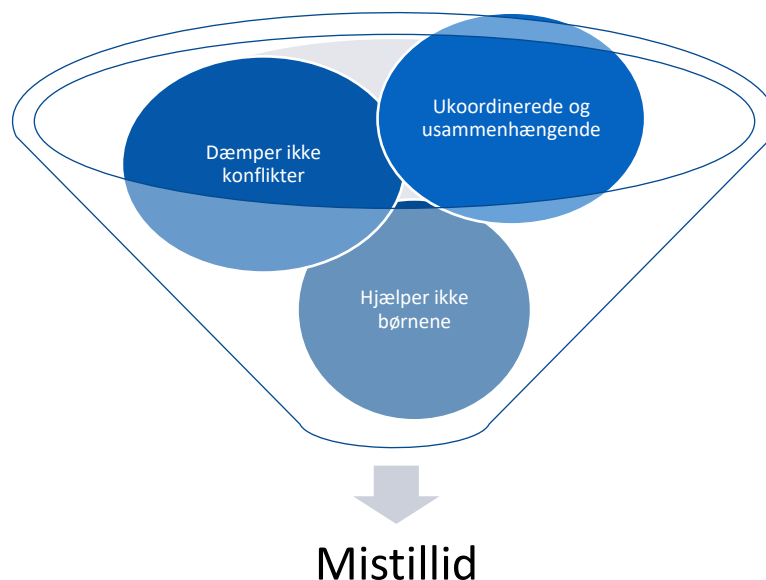
De tidligere oplyste tal om hjemløshed giver i sig selv god grund til bekymring – at over 200 børn i Danmark ikke har en tryk bolig som rammen omkring deres dagligdag, og at deres forældre lever i fortsat usikkerhed om, hvornår og hvorvidt de igen får fast grund under fødderne, er en sørgelig statistik for et samfund med så høj velstand som det danske. Der er dog samtidig grund til at antage, at fondens målgruppe af socialt udsatte, enlige forældre, som for en stor dels vedkommende befinder sig enten i effektiv hjemløshed eller på kanten til dette ved første henvendelse, typisk ikke bliver opfanget i tilstrækkelig grad i undersøgelser som VIVE's kortlægning. For at optræde i undersøgelserne kræver det nemlig, at man har valgt at gå igennem dørene til et system, som for mange virker både uoverskueligt, afvisende og potentielt farligt, hvis man fortsat ønsker en hverdag sammen med sine børn.

De fleste forældre, som henvender sig til fonden, kommer fra et brud i familien karakteriseret af konflikter, og flere har haft voldelig karakter. Myndighedernes involvering i separationsprocessen vil derfor normalt have været nødvendig. Ser man på resultaterne af tilfredshedsmålinger med de familieretlige myndigheder, vil processen typisk have efterladt forældrene med indtrykket af et system, der hverken er i stand til at lette deres udfordringer med børnene og den tidligere partner, eller har nogen større interesse i at hjælpe med dette. Kun 17 procent vurderer, at et forløb hos Statsforvaltningen har faciliteret et bedre forældresamarbejde, og 62 procent er direkte uenige i dette.

Forløbene opleves desuden som mangelfulde på både koordination og sammenhæng. Selv om 50 procent vil anbefale andre i samme situation at gennemføre et forløb i Statsforvaltningen, siger dette formentlig mere om alternativet; altså at skulle håndtere

⁴⁷ Mødrehjælpen 2019.

konflikter om samvær og forældremyndighed helt på egen hånd i skyggen af et højt konfliktniveau med den tidligere samlever. Værst er forældrenes oplevelse af børnenes trivsel, når myndighederne er involveret. Kun 25 procent af forældrene oplever en forbedring i børnenes hverdag, og små 20 procent oplever, at myndighederne har hjulpet dem til en større forståelse af børnenes adfærd og reaktioner⁴⁸.

Når forældre efter et brud oplever udfordringer af boligmæssig, økonomisk eller social karakter fremstår det derfor sandsynligt, at et negativt forløb i Statsforvaltningen kan have haft en afsmittende virkning på deres forventninger til andre grene af den sociale forvaltning. At klare udfordringerne på egen hånd og via det personlige netværk kan derfor virke mere gangbart.

Hertil kommer, at socialt udsatte generelt oplever en lav grad af tillid til, at man kan få den hjælp og service man har brug for i velfærdssystemet. En større undersøgelse foretaget af VIVE i 2017 viste, at 53 procent af gruppen enten slet ikke eller kun i mindre grad er enig i, at man kan regne med det kommunale system, når man har brug for hjælp⁴⁹. For personer i risikogruppen til udsathed har 39 procent en tilsvarende negativ opfattelse af tilbud og hjælp fra kommunen. Udsatte, enlige forældre, som henvender sig til Forælder Fonden vil ofte være at finde i en af de to grupper, og vi oplever på nærmeste hold problemerne i at forlade sig på anvendelse af de almindelige, myndigheds-kanaler til at etablere kontakt til målgruppen hvis arbejdet med at afhjælpe udsatheden skal komme i gang i tide.

To andre dynamikker trækker desuden i retning af, at særligt de udsatte enlige forældre forsøger at undgå systemet så længe som muligt: skammen over deres situation samt frygten for at få frataget forældremyndigheden. For boligløse forældre betyder dette, at de

⁴⁸ Dahl 2019.

⁴⁹ Benjaminsen et al 2017. Sundhedsvæsnet er ikke inkluderet i definitionen, men optræder som sin egen kategori i undersøgelsen.

ofte finder en midlertidig base på værelser og sofaer hos familie og bekendte, i en campingvogn e.l., i håbet om, at de formår at få styr på problemer med økonomi og bolig på egen hånd. For enlige, udsatte forældre uden en akut hjemløshedsproblematik kan det betyde, at de undlader at opsøge hjælp til psykiske vanskeligheder, voksende problemer med gæld eller evt. misbrug af rusmidler eller alkohol. Dette øger risikoen for at, de en dag også kan tælles blandt de boligløse.

Som tidligere beskrevet er oplevelsen af skam udbredt blandt hjemløse – og særligt blandt kvinderne med børn. Skammen knytter sig særligt til kvindernes opfattelse af normer for femininitet, hvor det opleves som vigtigt at bevare et værdigt og pænt udtryk til alle tider – selv når man oplever meget store personlige udfordringer. Andres opfattelse af, at man har et velfungerende liv, er et vigtigt led i den personlige fortælling, som de fleste af kvinderne vil gå meget langt for at bevare. Dette øger risikoen for, at kvinderne isolerer sig mere, og undgår situationer, som overfor dem selv og potentielt andre vil bekræfte udsathed, og dermed bryde den pæne facade. Dette er som nævnt særligt udtalt for mødre, som i kombination med deres egen fortælling og facade samtidig skal leve op til rollen som forsørger – den gode mor – hvor de oplevede krav til rollen er endnu større end normerne om femininitet i almindelighed. Netop derfor er det ofte svært for de sociale tilbud og kommunerne at få kvinderne i tale i de tidligere faser af udsathed. Der skal ofte meget store problemer eller akutte kriser til, før kvinderne tager kontakt, åbner op og vil tale ud om deres situation⁵⁰.

Den sidste dynamik knytter sig til den oplevede risiko ved at komme i kontakt med systemet, når man har forældremyndigheden, men har svært ved at få hverdagen til at hænge sammen. Udsatte mødre beskriver en bevidst frygt for, at de kan miste børnene, hvis myndighederne får kendskab til deres situation⁵¹. At dette er en reel risiko, kan desuden ses i undersøgelser, som går tættere på hjemløse kvinder med børn. Mange af dem, der efter en tilværelse som sofasover ender på væresteder, herberger eller lignende har oplevet, at deres børn er blevet anbragt – enten frivilligt eller ved tvang⁵². Fagpersoner og andre med myndighedsansvar har under loven en skærpet forpligtelse til at underrette ved mistanke om børn og unge, hvis trivsel og tarv er i risiko. Underretningen skal ske alene i forbindelse med bekymring, og i tilfælde af, at de sociale myndigheder bliver involveret, risikerer forældrene i sagens natur at miste kontrollen over deres familie. Da forældrerollen og kontakten til børnene selvfølgelig har lige så stor betydning for personer i udsathed, som det har for alle andre forældre, vil dette således være endnu en faktor, som kan afholde de enlige forældre fra at benytte sig af de muligheder for økonomisk, social og personlig assistance, der ellers tilbydes hos de sociale myndigheder og opholdssteder.

En del udsatte forældre med børn møder således tanken om at opsøge hjælp fra det offentlige med en kombination af skepsis og frygt, ofte med baggrund i tidligere, negative oplevelser med systemet. I sammenhæng med et stærkt ønske om at klare sig selv og undgå den oplevede ydmygelse og tab af status, som særligt mødrene risikerer at føle,

⁵⁰ Benjaminsen et al 2018 og Rådet for Socialt Udsatte 2016.

⁵¹ Rådet for Socialt Udsatte 2016.

⁵² Benjaminsen et al 2018.

fremstår de derfor som en gruppe, der kan være ganske store udfordringer med at nå i tide for det kommunale system/myndighederne.

Perspektiver – Behov for mere viden

Vi har i denne rapport forsøgt at skabe et overblik over de udfordringer, som de enlige forældre kæmper med. Udfordringerne er mange, som det fremgår af de foregående afsnit, og strækker sig over usikkerhed om boligsituation, presset økonomi samt et utilfredsstillende niveau af kontakt til resten af samfundet. Hertil kommer de særlige udfordringer hos enlige mødre med minoritetsbaggrund, som tit er udsatte og ekskluderede i ekstraordinær grad.

Samme år, som hun startede det, der i dag er Forælder Fonden, blev Lis Møller valgt ind i Folketinget for Det Konservative Folkeparti. De udsendelser, hun var ansvarlig for, havde i flere tilfælde ført til konkrete tiltag til fordel for de grupper hun hjalp med at give ordet, men det var ikke nok. Gennem sit virke som folketingsmedlem fortsatte hun ufortrødent arbejdet for de underprivilegerede grupper i samfundet, selv om hendes kompromisløse tilgang jævnligt bragte hende i konflikt med kollegaer og ledelsen i partiet. Hendes position var både klar og livslang. Hvis man mener noget, må man handle på det.

I Forælder Fonden arbejder vi stadig ud fra Lis' eksempel. Vi ved, at det er en stor udfordring at være alene med sine børn. Vi ved, at mange forældre kæmper med at få deres økonomi til at hænge sammen, og i hverdagen yder store ofre for at få hverdagen til at lykkes for deres børn. Vi ved, at det kan være ensomt at bringe de ofre, og at børnene – uanset hvor højt man elsker dem – kan gøre det svært at finde tid og overskud til at fokusere på egne behov og drømme. Og vi ved, at det for mange vil være nødvendigt at få hjælp, da de ikke kan klare udfordringerne alene.

Der er imidlertid også mange ting, vi ikke ved nok om. Vi ved ikke, hvor mange af de enlige forældre, der befinder sig i en hjemløshedssituation i øjeblikket. Vi mangler kendskab til, hvor mange, der har arbejde, og hvor mange, der forsøger at klare sig på overførselsindkomster. Vi ved ikke, hvor mange, der kæmper med psykiske problemer, eller hvad de præcise årsager er til, at de oftere føler sig ensomme end flertallet. Og vi savner klarhed over, hvilke redskaber og indsatser, der bedst kan hjælpe deres børn til at bryde den negative sociale arv.

Vi mener under alle omstændigheder, at det rigtige valg er at være på familiernes hold, og et centralt element i dette er at tale forældrenes sag. Derfor vil vi fortsat arbejde for og opfordre til, at der bliver gjort mere for at frembringe viden om enlige forældres livsomstændigheder og udfordringer. Mere viden vil hjælpe os til at kunne tale enlige forældres sag bedre, og til at vi kan fokusere indsatsen yderligere til fordel for de familier, der dagligt kontakter os.

Endelig vil vi kraftigt opfordre til, at det berettigede ønske om at løfte så mange børneliv som muligt ikke sker på bekostning af familierne. Med den rette støtte kan forældrene blomstre, og familien blive arnestedet for netop den tryghed og frihed, der vil gøre børnenes liv som voksne så fyldestgørende som muligt.

Sammenfatning

Forældre Fonden er et privat organisation, der siden 1966 har arbejdet for at støtte enlige, udsatte forældre og deres børn. I denne rapport har vi forsøgt at samle de vigtigste dele af den eksisterende viden om målgruppen med det formål at styrke vores egen indsigt i forældrene og børnenes udfordringer som et led i vores fortsatte bestræbelser på at målrette og forbedre den sociale indsats i fondens arbejde.

Rapporten skal samtidig ses som et indlæg i debatten om socialt udsatte og deres børn. I Forældre Fonden ser vi en styrkelse af forældrenes trivsel og evne til at håndtere en ofte meget udfordrende hverdag alene med børnene som det stærkeste og mest holdbare bud på en løsning til at skabe de bedst mulige liv for børnene.

Vi har valgt at koncentrere vores indsats om at understøtte forældrene ud fra en helhedsorienteret tilgang, hvor fokus rettes på de områder, hvor den enkelte forælder har brug for hjælp. Alt efter den enkelte forælders behov hjælper vi med bolig, støtte til at lægge en plan for at komme godt videre i livet, tilbud om fællesskab med andre børnefamilier og konkret rådgivning og støtte i svære livssituationer. Vi arbejder med empowerment og ud fra en psykosocial tilgang og et princip om hjælp til selvhjælp. Derved giver vi det bedste fundament for at opbygge varig styrke hos den enkelte. Den frivillige og professionelle indsats i Forældre Fonden fungerer i et tæt samspil, for derigennem at sikre forælderen og barnet den bedst mulige støtte og hjælp.

Det skaber stærkere familier, når mor eller far får gode vilkår for at trives i hverdagen og nå flere af deres drømme og mål.

I rapporten gennemgår vi både overordnede årsager til, at man befinder sig i en udsat position i samfundet, og går samtidig mere i dybden med de delelementer af udsathed, som i forskellig grad kendetegner tilværelsen for de forældre, vi møder og arbejder med i det daglige.

Udsathed – et med fænomen med mange aspekter

Vi arbejder med enlige forældre, som kæmper med flere former for udsathed, typisk af økonomisk, social eller helbredsmæssig karakter. Der er oftest tale om komplekse sager, hvor flere typer af udsathed spiller sammen og forstærker hinanden negativt.

Enlige forældre som samlet gruppe oplever fx markant oftere at føle sig ensomme, og flere føler sig i en eller anden grad holdt uden for samfundet – oplevelser man på baggrund af undersøgelser om udsatte enlige må forvente er endnu mere fremtrædende i denne undergruppe. I kombination med de mere strukturelle livsomstændigheder, som viser sig i udsathed, er forældrene desuden ofte tynget af akutte kriser, som typisk knytter sig til forholdet med den tidligere partner. Konflikter, som udspringer af svære skilsmisser, komplicerede samværsordninger med børnene eller en forholdshistorik med vold inde i billedet, optræder hyppigt i vores sager.

Derfor starter vores indsats ofte med en stabilisering af familiens tilværelse her og nu, før det er muligt gennem vores socialfaglige arbejde at komme i dybden med den udsathed, der præger familiens liv.

En gruppe enlige forældre adskiller sig på et vigtigt område – nemlig ved at de mangler en permanent bolig. Den hjælp, Forælder Fonden tilbyder, tager i et vist omfang afsæt i denne sontring, da vi i kraft af vores rådighedsret over et antal lejligheder og kollegiepladser har mulighed for at afhjælpe netop (en mindre del af) den akutte bolignød. I rapporten ser vi derfor særskilt på boligløshed som et element af udsathed, der giver anledning til nogle af de største udfordringer hos målgruppen, og som det er nødvendigt at adressere, hvis indsats mod andre typer af problemer i familien skal lykkes.

Forælder Fonden møder især familier, som lever i skjult hjemløshed – i en tilværelse som midlertidig gæst hos venner og familie. Denne gruppe kaldes typisk for sofasovere. Omkring en fjerdedel af alle hjemløse vurderes at være sofasovere⁵³. Der er tale om en situation, som måske er mindre belastende og farlig end at sove på gaden, men som stadig kan være voldsomt psykisk og økonomisk belastende for forældrene og deres børn, og som samtidig er særdeles skadeligt for deres personlige netværk. Langt de fleste sofasovere er forholdsvis unge, lever på kontanthjælp, og navnlig kvinderne har en høj frekvens af psykiske problemer i form af fx angst og depression.

Enlige mødre udgør et stort flertal af Forælder Fondens brugere, og undersøgelser dokumenterer, hvordan særligt hjemløshed – men også udsathed generelt – er en stor personlig udfordring for mødrene, der bl.a. oplever ikke at kunne leve op til rollen som forælder. Oplevelsen af skam og frygt for repressalier kan være en stor barriere overfor at etablere kontakt til hjælpemuligheder før udsatheden har bidt sig fast.

Økonomisk udsathed og vedvarende afsavn efter både de ting, der gør livet rart at leve, men også helt basale fornødenheder, er virkeligheden for mange af enlige forældre, vi møder. Der er for mange tale om overlevelse fra måned til måned – særligt for dem, der er ramt af vedvarende ledighed. Politisk bestemte restriktioner i form af særligt kontanthjælpsloftet har en potentielt stor konsekvens for disse grupper, særligt hvor dette kombineres med en høj husleje.

Undersøgelser, der forsøger at måle omfanget af økonomisk relaterede afsavn i hverdagen viser, hvordan fattige i Danmark ofte må undvære markant flere almindelige goder end den ikke-fattige del af befolkningen. Særligt problematisk er de basale afsavn, som eksempelvis muligheden for at købe nødvendig medicin eller deltage i sociale aktiviteter, hvilket ca. en fjerdedel af gruppen fattige oplever. Afsavnene lides typisk af forældrene, som hver dag kæmper for at give børnene oplevelsen af en normal opvækst. Kampen ledsages for mange af økonomisk relateret stress.

Bekymringer om boligudgift og andre svært betalelige regninger slider hårdt på det mentale overskud, og giver en hverdagstræthed, som ikke-fattige par med børn i markant mindre grad lider under. Særligt et liv på kontanthjælp⁵⁴ øger mængden af oplevede afsavn og er drænende for livstilfredsheden.

Sociale og eksklusionsrelaterede problemer ses særligt blandt grupper i samfundet, som oplever andre former for udsathed – og dermed også i Forælder Fondens målgruppe. Her opleves ofte ikke de gevinster ved et solidt socialt netværk, som forbindes med alt fra godt

helbred til stressresistens og bedre uddannelsesmuligheder. Tværtimod er der her alt for ofte tale om et fravær af mening med livet, udfordringer med at finde nye venner samt følelser af ensomhed og udelukkelse fra det omgivende samfund. Socialt udsattes deltagelse i det organiserede fritidsliv er også lavere end for borgere i majoritetsgruppen, og undersøgelser har desuden koblet enlige mødres vedvarende udsathed med fraværet af en ny partner at danne familie med. Den sociale afkobling kan dermed potentielt ende som en ond cirkel, som fastholder eller forværrer udsatheden på andre områder.

Andre dimensioner, vi oplever i arbejdet med de enlige forældre, er psykisk sårbarhed og eftervirkningerne af en voldelig partner. Andelen af socialt udsatte borgere med psykiske problemer er op mod 65 procent, og der er en ganske stærk sammenhæng mellem udsathed og ar på psyken. Tilsvarende er psykisk sårbarhed også tit forbundet med følelsen af social eksklusion.

Har forældrene en fortid præget af oplevelser med vold, er konsekvenserne ofte lige så omfattende; markant forøget risiko for angst, depression og koncentrationsbesvær, og ødelagte drømme om at opleve et lykkeligt parforhold i fremtiden. Den profil, vi tegner af målgruppen i denne rapport, viser en stor sandsynlighed for at de kan have oplevet en – fysisk som psykisk – voldelig partner, og arbejdet med kvinder mærket af disse oplevelser er almindeligt for fondens rådgivere.

En del af Forælder Fondens brugere er karakteriserede ved de særlige udfordringer, som knytter sig til at være enlig mor med minoritetsbaggrund. Gennem de seneste år har vi oplevet en betydelig stigning i andelen af enlige mødre med anden etnisk herkomst end dansk, der kontakter os i boligmangel eller med andre, tyngende sociale omstændigheder. I deres bagland vil der ofte være stor modstand mod det at forlade et ægteskab – selv i de tilfælde, hvor kvinden er udsat for vold.

Kvindernes adfærd og valg er tæt koblet til familiens ære og status, både i det tidligere hjemland og minoritetsmiljøerne i Danmark. Smædekampagner og voldsom udstødelse kan være konsekvensen for de, der vælger at gå, og valget kan efterlade dem i en meget vanskelig økonomisk, social og psykisk situation, som hurtigt kan eskalere, hvis hjælpen udebliver. Samtidig er kvinderne oftere udsat for vold, herunder økonomisk vold, og nogle kan være holdt i uvidenhed om grundlæggende samfundsmæssige systemer og regler, som eksempelvis råderetten over egen indkomst, brugen af Nem-ID og andre offentlige forhold. Hertil kan komme sprogbarrierer, som kan hindre den sociale integration, som ofte er nødvendig for eksempelvis at kunne få fodfæste på arbejdsmarkedet⁵⁵.

Udsatte forældres børn – fanget i negativ social arv

De udsatte, enlige forældre, som Forælder Fonden møder, er ofte udfordret på en række områder, der efterlader dem i en socialt marginaliseret position præget af mangel, mistrivsel og socialt underskud. De kan eksempelvis sidde fast i fattigdom, have vanskeligt ved at gennemføre en uddannelse, og have en svag tilknytning til arbejdsmarkedet og samfundets andre institutioner.

Undersøgelser, der går tættere på disse socioøkonomiske faktorer, og betydningen af at vokse op i en familie præget af dem, viser, hvordan de bidrager til at tynde både børnenes

liv, mens de stadig er små, og hvordan de trækker spor langt ind i voksenlivet. I rapporten ser vi nærmere på børns liv i og udenfor familien samt i de elementer af deres følelsesliv og tanker, hvor det at leve i en vanskeligt stillet familie sætter sine spor.

I økonomisk dårligere stillede familier ser man tendenserne til, at der hverken leves lige så sundt eller stimulerende som i økonomisk bedre stillede familier. Der bliver spist mindre grønt, sundt og varieret, og samtidig er køb af fastfood og andre mindre sunde aktiviteter hyppigere. Konsekvenserne kan fx aflæses i tallene for overvægt, fx er ca. 22 procent af børn af mødre med kortere/ingen uddannelse er overvægtige.

Årsagerne til usunde vaner er ikke entydige, men kan være flere: Manglende viden eller overskud til at skabe en hverdag med sunde indslag på spisebordet kan være en barriere, men økonomiske begrænsninger er også en nærliggende begrundelse. De samme begrænsninger betinger familiernes lave forbrug af kulturtilbud som fx museer og i teatre.

Familiernes 'interne' stimulering af børnene vil også bære præg af forældrenes forudsætninger og muligheder samt deres overskud - til fx at forme børnenes opfattelse af samfundet og aktivt øge deres lyst til at tilegne sig viden. Dette slår bl.a. igennem i mængden af højtlesning for de små samt lektiehjælp og diskussioner af politik og kultur med de større børn.

Udenfor familien præges børn i høj grad af den hverdag, de møder i skolen – og der er negative mønstre at spore her. En langt større andel af børn i økonomisk dårligere stillede sociale klasser oplever to eller flere skoleskift, og tallene for ulovligt fravær og oplevet mobning er tilsvarende højere end blandt børn fra mere velstillede familier. Der ses også betragtelige forskelle i de karakterer, der opnås i skolen, hvor børn fra socialt stærke familier tre gange så ofte opnår de højeste karakterer på skalaen, hvor ca. halvdelen af de underprivilegerede børn opnår 7 eller derunder i karakter.

Et skoleliv præget af nederlag kunne der potentielt og delvist kompenseres for med et fritidsliv i trivsel, hvilket formentlig også er tilfældet for nogle børn. Den generelle tendens er dog en anden: hvad angår deltagelse i sport og motion samt andelen af unge med et fritidsjob halter dårligt stillede børn igen efter deres bedre stillede kammerater⁵⁶.

Oplevelsen af eksklusion i både skole- og fritidsliv kan være en del af forklaringen på, at både rollen som gerningsmand til og offer for kriminalitet ses hyppigere hos børnene fra de socioøkonomisk svagere familier. I begge tilfælde er der omkring dobbelt til tre gange så stor risiko for, at børn i den udsatte gruppe optræder i kriminalstatistikkerne.

Også på det personlige plan er det tydeligt, at børnene oftere er i mistrivsel. Måler man dette med et af de mest almindelige og validerede redskaber indenfor psykologien, SDQ-spørgeskemaet, er der omkring fire gange så mange børn af lavt uddannede mødre, der falder udenfor normalområdet, og dermed vil have brug for en eller anden form for indsats. Også andelen med diagnoser eller tendens til psykisk sårbarhed er dobbelt så stor for denne gruppe sammenlignet med børn af højtuddannede mødre. Undersøger man de 15-åriges egen oplevelse af livstilfredshed bliver det klart, at mistrivsel slår igennem i de underprivilegerede unges syn på tilværelsen. De unge, som oplever mobning eller

manglende trivsel i skolen – samt dem med problematiske SDQ scores – har alle en høj sandsynlighed for at give udtryk for lav livstilfredshed.

Børnenes tidlige udfordringer ser også ud til at sætte et kraftigt aftryk på deres voksenliv. De tendenser til psykisk sårbarhed, som den socioøkonomisk svage gruppe i højere grad udviser, giver markant større risiko for psykisk sygdom, arbejdsløshed og udfordringer med at klare sig i uddannelsessystemet som voksen. Også den direkte arv fra forældrene kan ses, når man undersøger sammenhængen mellem opnået uddannelsesniveau som 30-årig og forældrenes plads i de sociale samfundslag. Næsten halvdelen af børn med forældre i vedvarende arbejdsløshed er uden anden afsluttet uddannelse end grundskolen, og kun fem procent af dem kan fremvise et diplom fra de højere uddannelser. Børnenes fremtid er således på spil, når deres forældre har ondt i tilværelsen.

Sidstnævnte er ikke et skæbnebestemt fænomen, men noget, vi mener både kan og bør udfordres, bl.a. i det oprigtige møde med forældrene som hele mennesker, der skal have den rette hjælp til at finde en bedre vej i livet for dem selv og deres børn.

Strukturelle barrierer

En indsats for at ændre de mønstre, vi gør opmærksom på i rapporten, møder dog en række systemiske forhindringer. Vi har i rapporten valgt at fremhæve to af dem.

Den første er et kendt vilkår blandt de fleste beboere i landets større byer: den omfattende mangel på boliger til rimelige priser. Efterspørgslen på boliger i særligt hovedstaden har været voldsomt stigende gennem de sidste 10 år, især drevet af unge studerende, personer med udenlandsk baggrund og økonomisk stærke singler. Flere undersøgelser estimerer prisstigninger på op mod 50 procent for både ejer og lejeboliger med gennemsnitlige priser på en toværelseslejlighed på over 10.000 kr. om måneden. På udbudssiden har nybyggeriet i samme periode været kendetegnet af et fokus på familieboliger i den mellemstore ende, hvilket har efterladt markedet med en voldsom mangel på de mindre boliger, som fx enlige forældre ville have mulighed for at betale, efter de er blevet alene. Muligheden for at flytte væk fra byen eksisterer, men de personlige omkostninger, særligt for børnene, kan ofte gøre dette til et svært alternativ. At selv kommunerne kæmper med at henvise til boliger i en prisklasse, som udsatte målgrupper kan betale, vidner om situationens alvor, og understreger behovet for aktører, som kan og vil tilbyde boligløsninger til byernes udsatte.

Den anden barriere, vi har valgt at rette fokus på, er den mistillid til og manglende tilfredshed med myndighederne, som ifølge flere undersøgelser lader til at være til stede i særligt den udsatte del af befolkningen, samt hos de, der kommer i kontakt med Statsforvaltningen i forbindelse med et partnerbrud.

Fælles for grupperne er en oplevelse af, at man ikke kan forlade sig på de sociale myndigheder og lignende tilbud, når man indfinder sig i en sårbar situation. Forældre, der har brug for hjælp til både børnene og dem selv i forbindelse med en konfliktfyldt skilsmisse, efterlades ofte med et indtryk af usammenhængende processer, som hverken faciliterer et bedre samarbejde med den anden forælder, eller formår at forbedre børnenes trivsel.

Ser man på fortællingerne fra ansatte hos myndigheder og sociale tilbud rettet mod boligløse borgere, oplever de hyppigt, at brugere først tager kontakt, når alle andre muligheder er udtømt, og den skjulte hjemløshed ikke længere er en mulighed.

For boligløse forældre er der samtidig en dimension af frygt i perspektivet med kontakt til de sociale myndigheder. En frygt for at der vil blive stillet spørgsmålstejn ved deres evne til at tage sig af børnene og de konsekvenser, det kunne have.

Socialt udsatte har generelt svært ved at stole på kvaliteten i de offentlige tilbud – i én større undersøgelse er følelser af mistillid tilfældet for mere end halvdelen af gruppen. Netop fordi udsathed ofte vil kunne bide sig fast, hvis ikke hjælpen opsøges og gives i tide, er det i vores optik centralt dels at der arbejdes for bedre og mere nærværende service til udsatte borgere, og samtidig at der i større udstrækning involveres aktører i civilsamfundet med henblik på at bygge bro til relevante tilbud i offentligt regi.

Litteratur

Beck, Nina og Ask Elklit (2012): *Ud af voldens skygge: Evaluering af rådgivning og behandlingseffekt*. Odense: Videnscenter for Psykotraumatologi, Syddansk Universitet.

Benjaminsen, Lars (2019): *Hjemløshed i Danmark 2019 – National kortlægning*. København: Det National Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, VIVE.

Benjaminsen, Lars, Line Vistisen og Rune Agerskov Christensen (2019): *Afprøvning af midlertidige overgangsboliger med ICM-bostøtte til unge i hjemløshed: Afsluttende evaluering*. København: Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, VIVE.

Benjaminsen, Lars, Sigrid Trier Grønfeldt, Louise Høyer Bom, Lars Fynbo og Alexandrina Schmidt (2018): *Hjemløshed blandt kvinder i Danmark – En kvalitativ interviewundersøgelse*. København: Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, VIVE.

Benjaminsen, Lars, Stefan Bastholm Andrade og Morten Holm Enemark (2017): *Fællesskabsmålingen: En undersøgelse af livsvilkår og social eksklusion i Danmark*. København: Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, SFI.

Benjaminsen, Lars, Morten Holm Enemark og Jesper Fels Birkelund (2016): *Fattigdom og afsavn: Om materielle og sociale afsavn blandt økonomisk fattige og ikke-fattige*. København: Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, SFI.

Beskæftigelsesministeriet (2019): "FAKTA: Rådighedsbeløb for familier på kontanthjælp over 30 år." Beskæftigelsesministeriet, tilgået d. 5. december 2019, https://bm.dk/media/10164/2019_faktaark-raadighedsbeloeb-for-kontanthjaelpsmodtagere.pdf

Bolius (2019): "Det er blevet langt dyrere at leje værelse og lejlighed." Bolius, tilgået d. 14. november 2019, <https://www.bolius.dk/langt-dyrere-at-leje-vaerelse-og-lejlighed-29511>

Center for Alternativ Samfundsanalyse, CASA (2013): *Udsatte enlige mødre: En rapport om vilkår og hverdag*. CASA: København.

Copenhagen Economics (2018a): "Boligmarkedsanalyse for hovedstaden: Boligbehov, udviklingspotentialer og strategier", tilgået 14. november 2019, <https://kubenman.dk/media/3390002/boligmarkedsanalyse-for-hovedstaden-boligbehov-udviklingspotentialer-og-strategier.pdf>

Copenhagen Economics (2018b): "Demografi, boligbehov og boligprisudvikling i Københavns Kommune: Analyse med fokus på den nuværende og fremtidige udvikling.", tilgået d. 14. november 2019, <https://www.copenhageneconomics.com/dyn/resources/Publication/publicationPDF/o/480/1551181589/demografi-boligbehov-og-boligprisudvikling-i-koebenhavns-kommune-221118.pdf>

Dahl, Karen Margrethe (2019): *Forældres tilfredshed med de familieretlige myndigheder – Baselineundersøgelse af det familieretlige system i forbindelse med reform af området april 2019*. København: Det National Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, VIVE.

Dalskov Pihl, Mie og Jon Nielsen (2019): *Fra ufaglært til faglært forbedrer de offentlige finanser*. København: Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.

Danneskiold-Samsøe, Sofie, Yvonne Mørck og Bo Wagner Sørensen (2011): *Familien betyder alt: Vold mod kvinder i etniske minoritetsfamilier*. Frydenlund: Frederiksberg.

Dencik, Lars, Per Schultz Jørgensen og Dion Sommer (2008): *Familie og børn i en opbrudstid*. København: Hans Reitzels Forlag.

Københavns Kommune (2018): "Analyse af tilgængeligheden på boligmarkedet i København", tilgået d. 13. november 2019, https://planinfo.erhvervsstyrelsen.dk/sites/default/files/media/publikation/analyse_af_tilgaengeligheden_paa_boligmarkedet_i_koebenhavn_koebenhavns_kommune_2018.pdf

Larsen, Jørgen Elm (2004): *Fattigdom og social eksklusion. Tendenser i Danmark over et kvart århundrede*. København: Socialforskningsinstituttet. Rapport 04:27.

Lausten, Mette (2018): *Anbragte unge med psykiske vanskeligheder*. København: Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, VIVE.

Liversage, Anika og Jesper Petersen (2020): *Etniske minoritetskvinder og skilsmisse – med fokus på muslimske praksisser*. København: Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, VIVE.

Lyk-Jensen, Stéphanie Vincent, Martin Bøg og Malene Rudolf Lindberg (2017): *Børn, der oplever vold i familien: Omfang og konsekvenser*. København: Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, SFI.

Mødrehjælpen (2019): "En undersøgelse af børnefattigdom i Danmark", tilgået d. 19. december 2019, https://moedrehjaelpen.dk/wp-content/uploads/2019/06/M%C3%B8drehj%C3%A6lpen-Tema-B%C3%B8rnefattigdom_01-2019.pdf

Ottosen Heide, Mai, Asger Graa Andreassen, Karen Margrethe Dahl, Anne-Dorte Hestbæk, Mette Lausten og Signe Boe Rayce (2018): *Børn og unge i Danmark: Velfærd og Trivsel i 2018*. København: Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, VIVE.

Ottosen, Mai Heide og Stine Vernstrøm Østergaard (2018): *Psykisk vold – En kvantitativ kortlægning*. København: Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd, VIVE.

Ottosen Heide, Mai, Anika Liversage og Rikke Fuglsang Olsen (2014): *Skilsmissebørn med etnisk minoritetsbaggrund*. København: Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, SFI.

Rådet for Socialt Udsatte (2016): *Kvinder i social udsathed: En undersøgelse af socialt udsatte kvinders livssituation, problemer, ressourcer og behov*. København: Rådet for Socialt Udsatte.

Rådet for Socialt Udsatte (2015): *Manglen på billige boliger: Muligheder og barrierer for flere billige boliger i Danmark*. København: Rådet for Socialt Udsatte.

Toft-Pedersen, Stine (2019): *Uddannelse i de sociale klasser*. København: Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.